

یادی کیمیا بارانی گوندی "زرد"

... دکتار ناجح گوپی

بیستو نسا ل م وپش و ل ژ 31 ی پوشپی سا 1367 هـ تاوی و هاوکات ل ژ 22/7/1988 دا گوندی زردی ژاوی ل ناوچی داها ی سار ب شارستانی سارپی زهاو، کوتا بر هارشی چکی کیمیایی ل لاین فرککانی ژمی ل ناوچوی بعسو.

ئم پلامار ل دوا این ژکانی کتایی هاتنی جنگی ئیراق ئیراندا ئنجام درا، ک بو ه هید بونی زیاتر ل 275 کس م دنیو بریندار بونی زیاتر ل 1146 کس، هاوکات ل گ ئم هارشی کیمیایی پلامار کی تری ی ک ل ه ز دژ برکانی ک ماری ئیسلامی ل ز میندا دستی پکرد ب ئو ناوچی، ل ژاوی "مرصاد"، ب ی سارل شواوی پیدا بوو ل ئو خک دا نیان دزانی ک ب مبارانی کردوون.

ناشکرای ل ک و تکانی ب کار ه نانی چکی کیمیایی ه تا چ ندین سا ب رد و امی د بت، ب تایبت گازی خردل "موستارد"، ک ب ماوی کی در ژ ناو ژینگ و لشی مر قدا د م ن ت و و کاریگری خراپی ت ندروستی د بت.

تا ئیستا و دوا بیستو ن سا ل کیمیا باران کردنی زرد خکی بر ک و تووی ئم ئاوا ی ب دس برین و ل ک و تکانی ب مباران کردنی گوند ک یان ب چکی کیمیایی د نال نن، د و ت ئیرانیش و ک پ و ست چار ساری بریندارکانی ن کردو ب چ ندین ن خشی ل ناویاندا ب ب رد و امی ه ی و ک (ک و ه ناس) ت نگی و ه و کردنی سی کان، ن خشی چاو و کو بون و ن خشی ی خ و و پ است)، دوا این راپ رت د ل ک "98 کس تائستا توشی شری نجی خو ن بوگن، و 20 کس توشی شری نجی ی خ بوگن، 40 ژنیش سکیان ل بار چو و منا کان یان مردوون".

هروها ل ه رمی کوردستانیش تائستا ب ف رمی ئم یاد ب رز ران گراو، ه کار کانیش دیار !!

ه ل م ژ دا ه ردو گوندی "ن ساردیر" و "شمار دیر" ی سار ب گیلان غ رب کیمیا باران کران، ژینگ ی گوند کان ت کو پ کدراو ژ یانی تیدا و ستا و ه زار کس ل گوندی ن سار دیر ش هید بوون.

هروها گوندی "شیخ س ل" ی س لاسی باو جانی و، گوندی "دودان" ی سار ب شاری پاو، و گوندی "باو جانی" سار ب داها ش

کیمیا باران کران.

لـ سـروـخـتـی جـنـگی ئـیـراق - ئـیـرانـدا جـنـگی مـدـنی و بـمـبارانـی
شارـکـان پـرـی سـنـد، ئـمـ لـکـاتـیکـدایـهـ رـدو دـو و تـ دـزانـن کـ
پـشـلی یاساکانی جـنـگ و پـیـمانـنامـی جنیـف یان کردو، کـنـابـت
خـکی مـدـنی و لاشـی ناو شارـکـان لـ کاتی جـنـگـدا بـئـامـانـج
بـگیرـن، هاوکات ژـمـمی و خاوی بـعـس چـکی کـکوژی قـدـغـی دژی خـکی
مـدـنی شارو گوندـکـان بـکار دـهـنا لـم جـنـگـدا، لـ دواي
سـردـشتو هـبـجـ و سـدان گوندی تری کوردستان، ئـم گوندانـشی
بـردومان کرد.

گوندی زـردی ناوچـی ئـزاو لـ دالاـهـ بـ ئاین یارسان و بـ زمانـی
کـهـوری و هـورامـئ قسـ دـکن، و مـزارگـی باوایادگار لـ و
گوندـی و بـ شوـنـکی پیرزی یارسانـکان دـتـ ئـژمار.
لـم یادـدا سـری یز بـ شـهـیدانی زـردو و گشت شارو گوندـکانـی تری
کوردستان دائـنـو نـین کـ بـ چـکی کیمیاي گیانیان بـخت کرد..

دکتـر ناجـح گوـپی... هـ سـوراوی جینـسـاید

22/7/2017

ژـهـری مار Snake venom د. ناجح گوپی

ژـهـری مار بریتیـ لـ لیکی مار کـ ژـهـری تیدایـ، بـهـی
کـبـکـانیـو دیکاتـ لـشی نـچـیرـکـی، دـبـتـ هـی ئیفلیج بونی
نـچـیرـکـی و یارمـتی هـرس کردنیشی دـدات، هـندـ ماریش هـی لـ
کـلـبـکـانیـو ژـهر دـپـرژـنی، زـهـری مار پـکـهاتـو لـ (مادـی
پـرـتینـیو پـیتاید ، ئـنـزیم و خوی کـانـزا، هـندـک مادـی نا ژـهـراوی
کـ سود بـخـش بـ ژیان) لـ شوـنـکـ کـبـتـو پـ دـوترـ کیسـی ژـهـر
لـ ژـرو پـشتی چاوـکـانیـدایـ، ئـم کیسـ ماسولکـیـد بـ بـریـک
بـستراو بـ بنکـی کـبـکـانیـو تا کاتی پـوستو پـوـدان دـی
ژـنـت ، کاریگـری ژـهـری مار دـگـریت بـپی جـر و گـورـو
بـچوکیو، شوینی ژیانـی مارـکـ، وکـ لـسـرـتای جـرـکانـی ژـهـرو

باسمان کردو، ژهری مار زیند ژهر یان ژهری بایله جی و لایله گیانه و ورکانه و برهم دت، ژهری مار دوو جری سرکی هیه بپیی کاریگری لیسر ئندامانی لشی گیانه برکی:

یکم: ژهری شیکر وی خوینو لوولکانی خون (hemotoxins) وات کاریری لیسر کئندامی سوی خوینو د و لوولکانی خون دکات، خرک سورکان شی دکات و کاری لوولکانی خون تک ئدات، ناهت خون بمیت، خونذی دروست دیت پاشان لئنجامدا گنگرین دروست دکات لیشوینی پیو دانک، هندی ژهریشیان هییه دیت هی خون مین و دروست کردنی کوی خون، هی واشیان هییه رادی دماندن لنیوان خانکانه زیاتر دکات و تا ژهرکانی تر بئسانی بچنه ناو خنکانی لشو ئاسان بلاو ببندو، جهرکیشیان دیت هی نزمکردن وی فشاری خونو کارکانی د تکدات، چندی جری کارو میکانزمی تریان هییه، بیه مرقد توانای برگگرتنی پیو دانی ماری زهرکم و زهری کات مردن دیت میوانیان، ئو مارانی کوردستان لیم جهرن و ئنزم گلی (proteases پر تیا سیس) تیدای ک خوینو یشالی ماسولک کان شی دکات و. مار ژهریکی تایبته هییه بئو گیانه برانای ک دیت و بیان خوات لکاتی برس تیدا پاش پیو دان یارمته هییه رس کردنی نچیرکای دکات پاش قووتدانی و ل ناو کئندامی هرسیدا وک (ئمینئسید ئکسیدیس و پر تیا سیس)، ئم جهر ماران لیه مو جیهاندا بلاون ب تایب تیش ل کوردستان، کب کانیان درژ و توانای جوکانیان هییه، لخنزانی (Viperidae) قاپیریدین.

دوو م: ژهری مار کاریگری لیسر کئندامی دمار دکات (neurotoxic)، وات کاری دمارکان تک دکات و ماسولک کان توشی ئیفلیجی دکات، دیت هی وستاندن ئماژکان (ناردنو هاتن) ل ناو دمارکاندا، کات مادای ئسیتیل کلین دت و دیت هی گرژ بونی ماسولک کان و خاو نابندو چونک ئنزمی کلین ئیستریس ک ل ناو ژهری مار کدای کاری ئسیتیل کلین تک ئدات، لک تیدا دیت هی ئیفلیج بونی کئندامی هئناس و خنکانی گیانه برکی، هروها ئم ژهر ب نچهر کانیشی بسود کات دیت و قوتیان بدات، چونک ژهرک و دکات ل گیانه و رک ک ماسولک کان هیزیان تیدا نمینتو لجو بکون، ئم جهر ژهر ل و ماران دای ک کب کان ژهریان کورت و ناجوین وک ماری ک برا و مامبا، ک ل خنزانای (elapidae) ئیلاپیدای ن، ل ناوچکانی هییه ئیستواو خواری ئیستوا دژین، نمونای ئو ئنزمیانی ک دیت هی قق بونی ماسولک کان و ئیفلیج بوون)

کولین ئیستر (cholinesterase) و (phospholipase A2) فوسفولایپس)، جریکی تری ئنزیم هی دبت ه ی قبونی ماسولک کان راسته وخ، هشیان دبت ه ی لکار خستنی ئاماز دماریه کان وات ه سته دمارو جو دمار کان ل کار دکون، ئنزیمی واشی تیدای کاری داندنی دیواری خان کان.

ماری ک براو هاوخیزان کان وات ئوان ی کب کانیان کورت توانای پرژاندنی ژهریان هی ل دور و ب دوزمن کانیان (1-1.5 م تر) دی پرژینی، ه وئ دات ژهر ک ئاراسته ی چاویان بکات، ئگ ر بچته چا و ئوا دبت ه ی کو ربونی نچیر ک، ئگ ر ب مر فی بو شنی، ئوا دک ر ی کس ر ب ئاو بیشیت و کاریگر ی ژهر ک کم دکات و، ه رو ها ئگ ر ب ر ل ش بک و ت و پسته ک ی بریندار یان وشاو بت ئوا کاریگر ی ژهر او ی بونی هی.

هند پلینیش هی ژهری مار و کاریگر ی کان ل س ر لشی نچیر ک ی دکات ب چوار جر و:

1- ژهری شیک رو ی شوینی پ و دان (گستن)، ه رچی پر تینی ناو خان کان هی تکیان دات

2- ژهری خوان کار ل س ر ک ئندامی د و لوول کان و پکها ت ی خوان دکات

3- ژهری دمار کار ل ک ئندامی دمارو م شک دکات

4- کاریگر ی ژهر او ی کردنی خان کان د ورو ب ر ی شوینی گ سته ک

پکها ت ی ژهری مار: زیاتر ل 90% ی ژهری مار مادی پ تینی جر او جر ک بر پرس ل ه موو زیند گ رانکاری کان دوا ی گستن، ه رو ها ئنزیم و مادی سود ب خشیشی ت دای، (ئنزیم کانیش پکها ت ی پر تینین)، ب ش و ی گشتی ژهری مار نزیک ی 20 جر ئنزیمی تیدای، ب پ جر ی مار ک، ژمار و جر ی ئنزیم کان جیاوازن، ه ر ئنزیم کو کاری خ ی هی ب ل ناو بردنی نچیر ک ی، ه موو مار ک لانی کم (6-12) ئنزیمی هی، پکها ت ی ئنزیم کانیش جر پر تین کن، ک دبت ه ی زیادکردنی کارل ک و چالاکی خان کان و دواتر لکار خستنیان و مردنی گیان و ر ک.

ژهری مار کاتک ل گ ی د م و د خور ت، ئوا ل گ د دا و ه موو پر تین ک ه رس دکرت و هیچ کاریگر ی ژهر او ی نا بت ل س ر مر ف.

نیشان کان مار پیو دان: س ر تا چن بزانی ک س ک مارنا گاز؟ نیشان کان ئم ی (دوو کونی مارگ ستن دیار، سوربون و ناوسانی شوینی گستن، ئشو نازاری شوینی گستن، نگی د پ رت،

هست به تینوی تی دکات ، فشاری خون دائی بز، سرنش ی کی توند، گژ بوون، هست به دخواوونو و شاننو دکات، نازاری ناوسک، لرزینو ئارق کردنو) . چارسری مارانگار:

به پی به او کراو کانی یکخراوی تندرستی جیهانی ئیستاش 80% ی چارسرکان لپیگی به کار هنانی دمانوو، هندیک دمان هیه که لپکهای درخت و گیاکان دروست کراو لگگ کهل و زیتوندا پککو و لپ شوشدا هگیراون ، وندی ماریان لسر ، ئمان سودیان هیه به چارسری خیرای مارانگار هتا دگگ ی نرنت ، نخشانه، هررها جاران باس لپ یینی شوینی گازی مارک و همرینی ژهرکی لپ لایین کسکی تر و، و بستنی قاچ یان دت لپسرووی ئو شووینی گستن و تا دگات بنکی تندرستی، دبت همنی بپاریزیت و ئینجا شووینی گستن به سهه داپشیت تا کو سارد بتو گگا بگرت لپ بلاو بونوی زیاتری ژهرک .

هررها لپ نخشانه کاند چارسر هیه به به کار هنانی سیرم (serotherapy) دژی ژهری مار، و دد به ئو و ش لپ بر چاو بگیریث و سیرم دبت بگری بدات و ههاهنگبت لگگ ژهری مار کانی ناوچک، چونک ئوسیرمانی لپ ولاتیک دروست دکران تایب تن به ماری ناوچکانی خیان، و بگری نادن به ژهر ماری ناوچکی تر، ئمش واد دکات ئاوی و گرفت پیدای بکات لپ چارسری مارانگازدا .

ئایا مارکان ژهرواین به یکتی؟ : لیکه یین و کان دریان خستو هندیک لمارکان بگری پیو دان و گستن ماری کانی تری هیه ، بتایبت ئوانی که لپ ناوچکی کدا دژین .

هندی لگیان لپ بمرکان ژهری مار کاریان ت ناکات وک (ئو بانندانی که مار دخن، هررها به راز، چونک ئنزمکی هیه لپ ناوخوا نیدا که کاریگری ئنزم کانی مار هه دوشننت و، پاشان سمر ی کک لپ و گیان و رانی که ژهری مارو پلو دنی مار کاری لپ ناکات ئویش بهه بوونی جرر پرتینو ئنزم که لپ خو نیدا که کاریگری ژهری مارک پوچ د کات و) .

مر فیش هر دم لپ ه و دا بوو به پید کردنی بگری و فاکسینی مار پیو دان، به نمون " بیل هاست " چندی جار به دزی ژهری ماری داو لپی به هیوای ئوی بگری لشی به هیز بکات، ئم کس لپ ماوی ژیانیدا که تم نی 100 سا ژیاو،، و 172 جار لپ مار گستن زگاری بوو ئویش بهه ی ئو ژهر و بوو که پشتر به کاری هه ناو، ئستاس هه ولکان بر د و امن به دروستکردنی فاکسینک به بگری لش لپ مار پیو دان .

ژہرہ کان ... السموم ... - toxins poisons : ... ناجح گوہی

کورتہ:

ژہرہ کان بابہ تہ کی زانستہ بہ کورتہ باس لہ وشہی ژہر و پیناسہی ژہر و ژہراوی بون و جہرہ کانہی ژہرہ دہکات، لہم نوسینہ دا باس لہ میکانزم و چہ نیہ تی کارکردنی ژہرہ کان نہ کراوہ لہ سہر جہستہی مرہو گیانلہ بہران یان لہ سہر ژینگہ ہرہوہا باس لہ چارہ سہرو خہ پاراستن نیہ، ئہوانہ ہدہ گرین بہ نوسینہ کی تر.

ژہرہ (toxin) : مادہ یہ کی " زہراویہ " لہ ناو خانہی زیندو یان بونہ ورہ زیندوہ کاندہ دروست دہت وک بہ کتربا، کہو، درخت، یان لہ سہرچاوہ کی کیمیا یہوہ دروست دہی، ژہرہ کان گہ ردیلہی بچوکن پکھاتہی (چہوری یان پہ تینیان) ہہ یہ دہ بندہ ہہی نہ خہشی لہ ئہ نجامی بہرکوتن یان ہہ مژینی لہ لایہن جہستہوہ دواتر کارلہ کیان لہ گہ ئہ نزیمہ کان و پہ شوازی کہرہ کان لہ خانہ کانہ لہ شدا، یان دہ کرہ بوترہ ئہو مادانہن کہ دہ بندہ ہہی نہ خہشی و تہ کدانہی کارو زیندہ چالاکہ لہ ش، ژہرہ کان کاریگہریان جیاوازہ لہ سہر جہستہی مرہو گیانلہ بہرہ کان، ہہ یانہ کہم وک پہوہ دانہ ہہ نگ، ہہ شیانہ کوشندہ یہ وک زہری بوتلینیوم، ہہ ندہ ژہریش کاریگہریو توانایی چہ ندجارہی (چہ کی کیمیا یہ دہ مارہ)، زانای زہر زانی "باراسیلسہس 1493-1541" دہی ہہ موشتہک زہراویہ، تہنہا جرہہ کہی ناژہراوی بونی دیاری دہکات.

وشہی (زہرہ toxin) لہروی زمانہ وانپہوہ:

بہ داخوہ لہ زمانی کوردیدا تہنہا وشہی " ژہرہ-زہرہ " مان ہہ یہ بہ لام لہ زمانہ کانہ تردا وک ئینگلیزیو عہرہ بی چہ ند وشہی یہ کی تر ہہ یہ ہہ مان مانای ہہ یہ و بہ پہی جہری سہرچاوہی ژہرہ کانو کاریگہریہ کانہ لہ سہر خانہ خوہکہ یان ژہرہ دروستکراوہ کان، بہ نمونہ بہ عہرہ بی "ذیفان toxin" بہو ژہرانہ دہ وترہت کہ بہ کتربا، درخت، ناژہ کان بہرہ می دہ ہہنن، یان ئہو ژہرہی کہ مار بہ پاریزگاریو بہرگری لہ خہ دہیکاتہ ناو گیانلہوہرہ کی تر پہ دہ وترہت "زعاف السم venom". ژہرہ جیادہ کرہندوہ لہ ہہ کارہ کیمیا یہ کان کہ ژہراوین ئہ ویش لہ ئہ گای چہ نیہ تی دروستکردنیا نہوہ یہ، ناوی (فینہم venom) کہ ہہ مان مانای ژہری ہہ یہ بہ لام بہ کاریگہریہ کی کہ متر و بہ بہراورد لہ گہ ناوی (تہکسین toxin)، لہ ہہ مان کاتدا ہہردوکیان دہ بندہ ہہ کاری

تکچون له کارۍ ئه ندامه کانی له ش (نڅخه شۍ)، واته ئم زمهرانه به شوازی بایله جی دروست دبن، هر له سره ئم ش کاتی خه ناکه کی هه بو له نیوان هه ردو گوره هه ز (په یمانی ناته و په یمانی وارسه) که ئایا ژرره کان هه کارۍ کیمیا یی یان بایله جی؟ بایه ناته هه کارۍ بایله جی ناونا، وارسه ش و جه ن دین و لاتی تر به هه کارۍ کیمیا یی ناو زده دی کرد.

به چونی خاچی سوری نه و د وله تی به په یمان نامه ی چکه کی بایله جی که دده " ژهر به ره مه می بونه و وره بجوکه کانه وک به کتیریا، هه نگ،،،، هتد، به په چه وانای "هه کاره بایله جی که کان " (چه کی بایله جی) که ناتوانن خه یان نو به بکه نه و دوه باره زیاده بکه نه، به به له دوا ی مه رکردن و په یوه ندی کردن به و په یمان نامه و هیه ناکه کی که به چونیکی جیاواز له سره (زهر و هه کارۍ بایله جی) یان به شیوه ی که تر چه کی بایله جی نه ما و به هه مولایه که روون بویه و.

له ماده ی 18 ده ستوری ئه مریکا به شیوه ی په یمان نامه ی زار او ی زهر toxin ده کهات " به ره مه می گیانه به رره کان animals، درخته کان plants بونه و وره وردنه کان microorganisms "

هه نده زار او ی تایبه تی زهر او ی بون هه یه که تایبه تن به شو نه که ئه ندامه کی تایبه تی جه سته، وک (هیمه ته کسین hemotoxin که ده به ته هه یه شی کرنه و و ی خره که سور کانی له ش hemolysis)، (فته ته ته کسین phototoxin ده بنده هه یه هه ستیاری به تیشه کی خه واته خه بردنت توش ده کهات).

به جه رکه کی تر زهره کان دایه ش ده کره نه به (زهری ده رکی " exotoxins که له لایه نه بونه و وره که و ده نه درته وک مار، هه نگ، زهری ناو که " endotoxins " وک زهری به کتیریا که له ناو خانه کانی له شدا ده ری نه دات.

بایه ته کسین (biotoxin زینده زهر) : به و زهرانه ده و تره که سه رچا و که یان زینده و ره، چه نه جه رکه کی هه یه وک (fungal biotoxins زینده زهری که و کهان، مایکه ته کسین mycotoxin) یان (زینده زهری میکرو به کهان microbial biotoxins، زینده زهری درخته کان plant biotoxins، کورته زینده زهری فایته ته کسین short phyto toxins، زینده زهری گیانه به رره کان animal biotoxins).

زهه ی به کتیریا که له ناو له شدا ده ری نه دات هه کاره به نه خه شۍ، نه ویش به نه به راده ی به رگری له ش خانه خو که و، نه گره به رگری که م به ته راده ی ژهر او ی بونی زیاتره.

زینده زهره کان جیاوازی زهریان هه یه له م به ست و میکانزمی کار

کردنیان، نمونې ئېو ژېهرانې لکاتې هیرشو پلامار و راوکردندا دېر ئېدرېت وېک زېهرې مار و جا جاک و، سورپياز، يان ئېو ژېهرانې کک لکاتې بېرگریدا بې خپاراستن دېرئېدرېن وېک زېهرې هېنگ، زېردېوال، زېهرې بېق.

ژینگ زېهر environmental toxins مېست لې و زېهرانې کک ژینگ پيسدکېن و لې ئېنجامي بېره مې کارخانېکان و پاشماوې پيش سازيېکان کارکردنې مېکينېکان، ئېتمېل، پېناسې ژینگ زېهر بېهېچ شيوېک لېگېل پېناسې زېهرېکاندا نايېتوې کک پېشتر باس کړاو.

ژېهرې درخت plant toxin: ئېو زېهرانې کک درختېکان دېري ئېدن، يان لې درختېکانو دېرئېهېنرېن، نمونې زېهرې ايسين (ricin) (کک لې توي (ناوکی) بېري گېرچک دېرئېهېنرې لکاتې دروست کردنې نېگېرچکدا،

ژېهراوې بوون toxicity: يان poisoning) واتې پلې زيان پېگې ياندنې زېهر لېسېر ئېندامکې جېستې گيانوېر، يان کارېگېريو زيان پېگې ياندنې تېواوې مادې زېهر لېسېر هېموو لېشي گيانلې بېرکک، يان مادېک ژېهرې تيدا بېت واتې ژېهراوې.

“زېهر زانې toxicology” بې واتې کارېگېري زېهر لېسېر لېش پېناسې بکړت، نيشانېکانې ژېهراوې بون، چارېسرکردنې ژېهراوې بون و دېس نيشان کردنې نيشانېکانې ژېهراوې بوون، کک بېندې لېسېر بېي ئېو زېهرې کک دچېتې لېشوې (جرعې)، تېنانتې ئېگېر ئاويش لې ئاستې خې زياتر بخوريت دېبېتې هې زېهراوې بون، يان ژېهرې مار هېندې جار بېکې کک دچې لېشوې لکاتې پيوېداندې، ئېوکات کارېگېري ژېهرکک کک يان دېريش ناکوې، بېي دېکړت لېسېر بناغې رادې ژېهراوې بون بکړت بې جېند بېشوېو، ژېهراوې بونې زېر يان کک، بېي رادې ژېهراوې بون بېيک پېوېر پېوانې ناکړت، بېندې بېي ژېهريکک و بېرگري لېشي گيانلې بېرکک، هېروېها ژېهرې کيميايېکان، هېر يېکو جېرې کارېگېريکې هېي لېسېر گيانلې بېرکک، ئېويش بېهېمان شيوې بېندې بې و بېرگري لېش و تېمېن و هېندې بارو دېخي تريش.

جېرکاني زېهر types of toxins

1. ژېهرې کيميايې “chemical toxicants” بریتين لېم مادانې، “مادې نا ئېرگانېکان وېک جيوې و رېساس، يېککېم ئېکسیدی کاربېن، و مادې ئېرگانېکان وېک ئېلکھول مېسيل، زېرېي دېرمانېکان.
2. ژېهرې بايېلېجې “biological toxins” زېرکک لې گيانلې بېرکک

ژهر دښمن ، بېکټرييا ، مشخړېکان ، لږوانه ژهری کزاز، بېتيلينيوم، نېمانې بې مانا فراوانه کې ژهرای بونه، بېلام لېمانکاتدا بې نڅېشی ناو دېبرن، هم کارېگري بېکټرياکو هم کارېگري نېو ژهری دري نڅېدات نېژمار دېکري، نمونې (Botulinum toxin) ژهری بېتولينيوم کې ژهراویتري جري زهری بېکټرياي لېلاین بېکټرياي (clostridium botulinum) وې دږنډرېت، کاتېک کې خواردن بې شېوای دروست هېناگيرېت ژهرای دېبېت بې بېکټرياي هېر کېس بېخوات ژهرای دېبېت وې بې بېکوژت، 3. ژهری فیزیایي "physical toxicants" نېم مادانې لېبېر سروشتي فیزیایي کېيان نېکېو او بوون لېگې کارلېکې يان کار بایلېلېکاندا پېدا دېبن وېک زهری (تېز و غوباری غلوز، یشایي نېسبېست، هاوې دوېم نېکسیدی سلېکېن) نېمانې نېگېر بېردېوام هېليان مژين کوشندېن لېکېتایدا.

4. تېشک "Radiation" تېشک کارېگري ژهرای بوني هېي لېسېر گیانلېبېران وېک تېشکی گاما ، مایکرووېف

ژهری کیمیايي: (toxic chemical chemical toxics)

ژهری کیمیايي چې؟ هېر مادېي کې بېبېتې هېي پيس بوني ژینگې يان زیان بېخې بېت بې تېندروستی مرېف و گیانلېبېر ، نېویش لېرېگای هېمژيني يان خواردنی يېن بېرکېوتنی بې پېست. زېرېک لې پېوستې سودېخېکاني ماوې تارادېيک ژهراوین ، و پېوست دېکات بېکاریان بېهېنېن، ناتواني خېمانيان لې لېدېين ، بېام دېبېت بې پېي نېو زانياريانې کېلېسېریان نوسراوې ماملېيان لېگې بکېين لېکاتې بېکار هېنانو دواتریش فېدانی بوتلې خایېکان، بې نمونې:

1. پاکې رېوېکان (cleaner drain) نېو مادانې بېکار دېهېنېرن بې سېينو پاکردنېو
2. پاکېرېوېکن (laundry detergent) وېک تایتو سابون بېهېموشیوېکانېوې شلو تېزو
3. وېپېشو مادې بریقېداری کېلو پېلېکاني ناومال " پېش (furniture polish)"
4. گازلېن gasoline (بېنزين) واتې بېنزينی هېگېراو لېناو تانکی سېيار هېتا لېناو دېبېو شتی تریش
5. مېروکوژېکان (pesticides) زېرېک لېمالېکان مېروکوژ بېکار دېهېنېن (دېرمانی مېش و مېشولې و مېرولې و سېسرگ ...هتد)
6. نامېنيا (ammonia) نېگېر هېبې لېهېندې مال

7. ماده پاک‌کننده و کانیت (toilet bowl cleaner) ، یان پاک‌کننده و کانیت کلس و کاشی ناوما
8. نی مکنده " motor oil " (ئیا نی مکنده ماشین ب یان هی مولیده کار با یان هی چورکردنی ئامیرکان)
9. پاک‌کننده و کانیت " rubbing alcohol " ب نمونه لکاتی پاک‌کردنه و سینی شویی دزیده دان ئویش بشی خی ژهراویه.
10. سپی کنده و (bleach) هنده ماده هیه ب سپی کردنده و کانیکو سینیو پیوسته کانیت مال وک (سدی م هایدروکلراید و هایدروجن پیرکساید ، ماده کانیکلریان تیدایه.
11. باتری " battery acid " هه موو باتری کانیت تهمبیل ترشی فوسفوریکی تیدایه و ژهراویه ، ههروها ئیستاس باتری مایلو لایته و ئامیرکانیت تر ک بارگ و رده گرن ئوانیش ژهراوین .
ژهری کیمیایی سروشتی : natural chemical toxics
- زهرک ل ماده ژهراویه کیمیایه کان بشو و یه کی سروشتی هه ن وک هه نده ک ل درخت کان ماده یه کی کیمیایی دزیده ب ب رگری ل خیان دزی نه خشی ک هه کارکان یان جره ها م شو و میروی ورده ، هه نده ک گیانه ل ب ر جره ژهره ک د ر ئدنه ب خپاراستنو گرته نی نه چیرکانیان ، هه نده جاریش ل ئنجامی زینده چالاک (میتا پلیم) خراک هه نده ماده ی ژهراوی ل ل شدا دروست دکات ، ههروها هه نده ماده و کانزا ل سروشتا هه ن و ژهراوین.

نمونه چنده ژهریکی سروشتی:

1. جیوه (زئبق mercury) ماده یه ک ل سروشتاد هیه و ژهراویه ب گیانه ل ب رکانو مر فیش
2. ژهری مار (snake venom)
3. کافائین ل ناو قاو و چایی ، کک کا کلا
4. زرنیک (arsenic) کانزایه ک بشو یه کی سروشتی هیه و ژهراوی بون ده خاتوه
5. ایسین (ricin) ژهرکی تایبته ل توی گره کده هیه ، لکاتیکده ل م دنکانه نی گره کیش ده گیرت و سودی ت ندروستی هیه .
6. پترنه (petroleum) پترلی خام ل ماده ی هایدروکاربنی پک دت و ماده ی ژهراویشی تیدایه دواتر ده پانه ورته ب ب نزمین و گازو نهوت و گله ل پکها ته تریش
7. کبریتی هایدروجن (hydrogen sulfide) گازکی ب ینگه ب نی هه ککی ل دت ، ل ئنجامی کارلکی ترشه کان ل گه کبریت دا پیدایه

دې بڼه، نمونه یی ئېم گاز لېو کانيوانې کې لږگې ئاوکې دا کبريت هېي (گڼې اوې خورما) .

8. کلر (chlorin) ماده يې يېکې بشپړې تېزو شلو گاز هېي و ژېړاوېې بې مړېف، " کلرې جل پاککردنېو " ، چېکې کيميايي کلرېني لې دروست دېکړت.

9. دوکې (smoke) هېر دوکې لېک لې ئې نجامې سوتاندي هېر ماده يېکې کې بېرز دې بېتېوې و هېي دې مژين ژېړاوېې

ژېړي کيميايي دېسکرد لې کارخانېو پېشېکاندا :

لېکاتې کارکردن لې کارخانېکانداو هېندې پېشې دېستي چېندېها ژېړ لېناو ئېو ماداندېدايې کې ئې ژانې هېسوکېوتيان لږگې دېکېينو بې تېندروستي مړېف ترسناکې،وېکې مادهکاني تاقېگې ، کې مادهي پاکو خاوين ، نمونه يي ئېم مادانې :

1. ئېسېتئېدېهايد " Acetaldehyde " چېرېکې لې ئېدېهايدېکانو چېندېنمادې تړې لې دروست دېکړت

2. ئېسېتن " acetone " ماده يېکې توئندېرېوېې لې بواړې جوانکاريدا بېکار دې هېنرې و ژېړاوېې

3. ئېکرېلېن " acrolein " چېرېکې لې ئېدېهايدېکان بېئېنگېو بېندارې

4. برېم " bromine : کانزاي برېم

5. کلرېن (chlorine) مادهي کلر

6. سيانېجن " cyanogen " لې هېندي کارو باري کارخانېدا ئېم ماده بېکار دې هېنرې و کې ماده يېکې ژېړاوېې

7. ئايزې پرېپېل ئېلکېهول (isopropyl alcohol) هېمان ماده يې بې پاکژکردنېو بېکار دې هېنرې

8. لېمېنېن (l-lemonene) ماده يېکې کيميايې ، لې دروست کردندا توکېکې لېمې تېدېکېن بېيې زېر بېني لېمې ئېدات، بې پاکژ و سېينېو بېکار دېت.

9. هايديرېجن پېرېکسايډ " 35% hydrogen peroxide " ماده يېکې پاکژ کېرېوېې

پېلېنکردنېکې تر بې چېرېکانې ژېړې:

پېشتر چېرېکانې زېهرمان باس کردوې بېلام بېپيوستم زانې پېلېنېکې تړې زېهرکان باس بېکېم بې کورتي:

1. بېپې دېخي فيزيايي : وېکې

- ژېړي گزي ، دوېم ئېکسیدی کاربېن

- ژله‌ری شل واک ژله‌ری مار
 - ژله‌ری لاک واک ژله‌ری کانزای بولونیوم polonium تیشک ئه‌دانه‌و
 2. به‌په‌ی سه‌رچا واکه‌ی
 ***ژله‌ری سروشتی واک

- ژله‌ری درخت‌کان
 - ژله‌ری کوه‌کان
 - ژله‌ری به‌کتیریا
 - ژله‌ری قه‌وز‌کان
 - ژله‌ری مار، دوپشک، هله‌زرا په‌
 - ژله‌ری کانزاکان واک زله‌رنیخ و قورقوشم و کوبه‌ت

*** ژله‌ری دروستکرا واک
 - ژله‌ری کیمیایی که له ماده پاک که‌ره‌وکانی مائه‌دا هه‌یه‌

3. به‌په‌ی کاریگه‌ریه‌کانی له‌سه‌ر له‌ش:

- ژله‌ره‌ سوته‌ننه‌ره‌کان (تیژ‌کان) که راسته‌وخه‌ کارده‌که‌نه‌ سه‌ر
 خانه‌کانی له‌شو ته‌کو په‌کیان ئه‌دات واک (ترشی هایدره‌کله‌ریک و
 سه‌دیوم هیدره‌کساید .
 - ژله‌ره‌ وه‌وشه‌ننه‌ره‌کان: ده‌بنه‌ هه‌ی سوربونه‌وه‌ی خانه‌ وه‌په‌شه‌کانی
 ناوه‌وه‌ی له‌ش واک (زله‌رنیخ، زنک، فسفور)
 - ژله‌ره‌ی خوه‌ن : ئه‌وه‌ژه‌ه‌رانه‌ن که کارده‌که‌ن سه‌ر کاری خوه‌ن واک (سیانیدی هایدره‌جین) ، خه‌ره‌که‌ سور‌کان له‌کار ده‌خاتو ناتوانن
 ئه‌کسجین بگوازنه‌وه‌ .

ئایا هه‌موو ماده‌ کیمیایه‌کان ژله‌هراوین؟

ناتوانرین به‌نه‌ هه‌موو ماده‌ کیمیایه‌کان ژله‌هراوین یان ژله‌هروای
 نین، چونکه‌ به‌نه‌ به‌هه‌نده‌ هه‌کار له‌وانه‌ " به‌رکه‌وته‌ن چه‌نده‌ له‌گه‌ه‌
 ماده‌که‌، به‌ی ئه‌و ماده‌ی که وه‌ری ده‌گری یان ده‌یخه‌ی جره‌ه‌ " له‌گه‌ه‌
 جهری گیانه‌له‌به‌ر ، ته‌مه‌ن و ته‌گه‌ز .
 به‌نمونه‌ ئاو ته‌گه‌ره‌راده‌ به‌ده‌ره‌ به‌یخه‌ین ئه‌وه‌یش ژله‌هراوینه‌، یان هه‌نده‌
 شوکولاته‌ ته‌گه‌ره‌ مره‌قه‌ به‌یخوات ئاساییه‌ به‌الام سه‌گ ژله‌هراوی ده‌کات، به‌یه‌
 له‌هه‌نده‌ وه‌وه‌و ماده‌ کیمیایه‌کان ژله‌هراوین چونکه‌ له‌جره‌ه‌ی(خواردنی)
 که‌م دا به‌ کاریگه‌رن به‌لام ته‌گه‌ره‌ر خواردنیه‌ زیاتر به‌که‌ر ته‌وا
 ژله‌هراوین، له‌کاته‌یکدا که ده‌زانین ماده‌ کیمیایه‌کان په‌وستین به‌ له‌ش،
 به‌ نمونه‌ ماده‌ی ئاسن به‌ له‌ش په‌وسته‌ به‌ دروست کردنی خانه‌کانی خوه‌ن

بلام ئځگړ زيات لږ پيوست بخوريت ئوا ژهراوي.

مټووي ژهر لمللاند و ځنگدا:

بدرې ژايي مټوو مرق ژهرې بکار هڼاو وک چېکک ب سړکوت ول ناو بردني دوزمنځ کاني، نيار کاني، ب تايبت لکاتي مللاند د سلاتدا، ژهر يان د خواردي پاشاکان داو تا خيان بچند شوين کانيان، يان وک سزايک ن شکردني ژهر سپنراو ب سړ زيندان ياندا، ب ي هردم ل بيري ئو دا بوون ک تونايي ئم چکک پر پر بدن و بيک ن چککي کاريگر و ککوژ، ل ب رنو و ل سړ تاي سددې ن زد ه م و گرنګي زري پر درا و د ول تاني زل هز ب ره ميان ه نا، بلا م لکاتي ب ره م ه نانو ه گرتنيدا توشي گل گرفت بون و ب نمون خ رجکي زري د و تا ب بکي باش زهرې ب کتريايک ب ره م بهنې ب ب راورد ل لگ جکي کيميايي (د مار)، ه رو ها کارتیکردني گرما و خراپ کردني ه نديک ل ز ه ر کان گرفتکي تر بوو، ب ي ئ مريکا ل سالي 1960 دا ه موو ه گيراو کاني ل چکي زهرې ل ناو برد، ژهر کان ل بواړي پ ل لني چکدا د چنځ خانې چکي باي ل ل جي و.

ب مام ل دواي سالي 1970 ت کنځ ل ل جياي پ شک و توو پيدا بو ک د توان ل گرانکاري ل پکها تي ژهرکاندا بکات و ب رگي گ رماو فشار کاني تریش بگرن، ب ي ب ره م ه ناني ز ه ر کان وک چککي باي ل ل جي پر ري پر دراو.

ب پي ب ب ننامي سالي 1972 ک باس ل ق د غ کردني ب ره م ه ناني چکي باي ل ل جي د کات ل و ان ش چکي ز هراوي، ه رو ها ل پيمان نامي جنيف ل سالي 1925 ک باس ل چکي باي ل ل جي د کات هاوکات م ب ستيشي چکي ز هراوي و ق د غ کردني تي، هاوکات ک خراوي ق د غ کردني چکي کيميايي باس ل ق د غ کردني چکي باي ل ل جي د کات ل لگ جکي زهر دا.

ز ربې ژهر کان ل ناوي م يل و تفتدا پيکها ت ک يان ت ک د چ تو کاريگر يان نام نديت، ه رو ها ل لگ جکي پاکژ ک رو کانيش ب ه مان ش و.

درې ژاي ه ي

د. ناجح گوپي 8/6/2017

س رچا و کان:

گگم ققمیم کا هورامانی ... د. ناجح گوپی

وین:

گرد میل تا ساحبو کلتور جیاوازین گردو و یارکان، با پاو سردمی کلتور فای و زیاد کر و دممند، جاری چامنچ هان گریش گن لژی مل منیه پای فتیای، گمچ یان جن هونر فکلرریکا بدریژایی عمو ئینسانی ئامان، گشش کرردنو پارنزیان.

گگرکما گم ققمیمیکا هورامانی باس کر و هتا تا یاگ دسم یاو، من باسو ئا گما کر و کر ویر وری و دگا و و ممند دیخمو باسشا کر دینی، با ئرکو سرو شانیم زانوش کر با زوانی هورامی نام (گم، کک) جهورامان زمانو زووی باوشا بین با کوئی، هرچن تاوو نامشا باروو چن دمم و سرشا بنویسو دیارا گم هم و رزشا هم هونرا، هم گرموگوئی و ورسوئیای وز دل نیشگای و پووئی کملایه تی و ت و کر و، فر و گماکا ئوسای پای و یارایو وخت برددی سری بین، ئینجا پای خلات کرردی سرکوت کا جای گرچو گرتنشا کمم و ماساف دیاری کریان، چی دماچ باز گم دسکوتی مادیشا با، پکای پاریزناشاو گشپند دایشا و کرردیشا یان جن پای کا پاریزنای فرهنگو نیشگاو هورامانی.

ئگر سرنج دیم و براورد کررم بینو گم ققمیمکان و گم کا ئیسی کر با مایل و کمپوترو، ئتاری و پلی ستنیشن کریا، فر و رقشا هان، گم و ئوسای دسای تیو دسوامو پیوئی ندی

نښتگایښ ته و تې ګردن، و ل هڼو ئیسې بیڼ بایسو ن م ن ی ئا
د ساید تيو پ یو ندیا، یا ګ و و ت ن نیشیر و م یل و هشت ن م ن ن
لو ک سیو، س ردای ک سی نم ک ری، و و ت مانیاو س رقا ن ی.

پ ی وړ چن ی ه ردو و د س ی یام د س ب شو ګ م کا دو و ک س "قیل"
شا ک رد ن، ما چ و ا چ قیل، ف ا ن ک س سم ل بیر، ئ و ی ت ریچ و ا چ
فلا ن ک سیچ پ ی من، ئیتر پی ج ر چن ک س وړ چن ن پ ی دل ه ردو ی
د س ک ی، پ ی ئا ن ی ک و ل ن ن م ګ م یانی ب ب ب ګ "ت و
وشک" ک ر ن، ز مانو زو ی ز ن ب چ ی دمای ب ز ش رو خ ت
ک ر ن، ت و و وشک ب ت و ن ګولان پانیکل (د ن) دیم ش ب تف
ت ه ک ر ن و ورش د ن عاسمان ر، ئیتر یام دیمو ت ی ګن یام
وشک.

ه ې ګ م و ک ی ب پاو و رز کا ف ا یا، باز ګ م ه ن و هارو
هامن ن ک رد ن شا و باز چ ه ن پایزو زمسان ن کری ن، ش ن و
ئا ن یچ ر، ګ م ه ن ت نیا کناچ یام ژ ن ک راشو فر و ګ ما کا
ت ری ه رز کار و ز ا و ک راشا، ئیسا یچ ب ن و پ یدا بی و
ئینتر نی تی و س ت لایتیو ت ل فزی ن ی میدیا ه م ج ر کا پ خ شو
یاوانای، بیڼ بایسو ئا ن ی ئی ګ م و ک ق یم ی دل ن بشاو ک س
ن ک ر شا، و رو ئا ن ی منیچ منویسوشاو تا ن و ک دمایا ه ر هیچ
ن ب نام کاشا بزانا.

ف رماودی چنی نام ګ م ق یم ی کا ه وراما نی:

1. س باز: ئی ګ م و هار ن فر ت ر کریان، یام و خ ت د شتو د ر
س وز ب و ز مین ن رمب، چن ک س ب تایب ت ګنج و جاه و ک د ګ
ک باو ملا یا ګ وړ چنا پ ی س بازی، ک ن ر م ب و و یارو ئامای
ګوژم شا ب، لانی ک م م ش پ نجا م تری در ئیش ب و پانی ک ش ج
3-5 م تر ن ترازی، ګرنگ ئان، ب کرژیو خ را ی ر بازی س رو
ی ی د ی، پیچ ر چن ک س ګ لیر باو ه تا فر با کی ک ګ رمت ر
ب، متاوی (3-10) ک س با، ګرک س م و ګژی و ی ر بازی مد س رو
ی ی، ه ر ک س فر ت ر لوا ئان ب ب ی ک م، ئیجا دو و م و ی ر م،
دیارا چ ی ګ م ن ک و و ک و فر ګ ر م پ یدا ب، ه ر کام ت ق لا
م ا بازی فر ت ر زیاتر ب ا ج ی ترینی، چ ی ب ین ن ک س لازما
ک دووریو در ئی بازدا ک ی (پ ی ای) باز کا دیاری ک ر، پیس و
دادو ری، ئیسا ئی ګ م فر و فیستیفال و رزشی کا ن (ئ ل م پیاد)
کری، تاوم و اچم بیڼ ګ م و جیها نی.

2. ی ک باز: ګ م و ت را ت نیا ی ک بازی در یژ م ی، ک س یان چن

کسبو پيوړئ کي کړا، هر کس مـو گژمی و بازو وـش
مـ، هرکام زیاتر لو و دريژي بازکيشا بمـ تر زیاتر بمـ ثانی
بـ کـ ما ، بازای دريژـیچ یاگـ نـرمو تایبـتش گـرـکا و ئیسا بیـن
بـگـمـ جیهانی .

3. جـتـی: یانی بازدای بمـ جـتـ، هر دوۍ قاچـت (لنگـت) جـت کـری و
پـسو (قونـی) بازی مـی، ، کریـ یـر بازی دـی سـرو یـی یام یـک
باز دـی، ئی جـر باز دایـ کریـ سـرو دیوار یوـ پـی سـرو دیواری
تـری دـی، وارـ پـی سـرو دیورای، ئی دـسو ئـو دـسو جوـو، وـگـرتـو
هاوسـنگی فرـش گـرـکا، ئـدیچ پـی بینـبـزنـ و یـکـمو دوـمی سازـ
کریـ.

4. حـزـران: حـزـرانـیچ گـمـوـن وـهارین، چن کـسـو (5-10) کـش
وزا، دماو ثانی کـکـ گـنا بـینو وـشانـ کـسـو (بـر) وـش کوو
کـوـو (سـر بـر پـخیر) پـسو لوای کـوعی، ئـو تـرـچ بازی مـا
ملشـر، هرکـس بازی مـ سـرو مازیشـر، چکـنـ قاچـش دـش
زـمین، ثانی کـبرا فـایـو ئاگـ ، یانی چـنی هر بازـ کـنگـ مـتر
یان کـمـتر بلـ ئـولاوـ ئیتر پاسـش سـرمـ چن مـتر دوور گـنـو جـ
یاگـ (پا نیایـ) ، بازـ کـسیچ هـنی وـختو ئی گـمـینـ ، بـ تـی
ماـ مازی کـبرایـ (ثانی کـ بـینـر) پـنـش ماچـ (گـتـکـ)
یـکـم حیزـران، دووـم گـتـکـ " ، ئی گـمـ هر پـسـن یـک بازی وـلـ
مشـ چنی بازـکـ هـم جارـ تـر کرژ وـت حازرکـری چـنی قاچ کـوتـی
زـمینیت هر بـیـ و دـسـ دـی سـرو مازی کـسکـی تـری کـ بـینـر و
لنگـت وـو کـریو و پـی ملشـر، گـتـش مدـی وـنـ یان هر لـپـو
دـسیت مـی ملو مازیشـر، بازـ کـسـ بـنـ جـر بازی دـنـ پـنـش
واچـنـ (سنگی) یانی کـبرا فرـ تاوـ بـرز بـو و کـشـ، وـلـ گـرکـس
نـتـای پـسـ کـر ، ئـگـر ئاکـسـ دوور کـوتـ و ئیتر ثانی کـ پـاو
ا بازی مـا نـیاوـ لاشو نـتاواشا بازی بـا ملو مازیشـر، ثانی
حساب کریـ بـ کـوتـی، ئیتر نـر و ئـین مـ و بـر، یانی ملـ بـ
کوای مدرـ و بازی مـا ملشـر، پی جـر کـوـکـ سـر مـ کـراش هـتا
گرد مانیا .

5. هـپو چوز: جـر گـمـ بـ بـ دوو دـسـ کـرـنیش ، کـ بازیش چـنـ
دـنی، چن دارـو "چـکـ" بـ یز کوـنیر، پـی نمونـی (3) دارـ ،
بـرزیشا نیم مـتر یام زیاتر بـ ، ئینجا بـیـک قاچ بـهـتـشـلی
بازی دینی ملشـر، هرکـس قاچش کـوتـ ئـو دارـکا سـچـ و واچـنـ
"چوز" ، هرکـس سـتـ ثانی بـ کـسـ جـ دـسـکـی تـری بـر تا
یاگـو کـ وـشا دیاری کـردـبی "شار" ئینجا دـسـکـی تـر نـمـنـ
باز دای ملو دارـکار، ئی گـمـ پـسـن گـمـو (پـمـای سـد مـتری
وـرـیـسی، کـ هـنگـمـ منیـی ملشـر و پـمی) وـلـ هـپوچوز بـیـک

قاج بازی مدی و نا هت تارا، جاران ئیج ر گم م س رو ک لا کریان، و ل ئیس "کاس" یام ختاتی تار دری پنا شا .

6. قولانی: " قول قان " قول ش رانی " گم م و زمسانن ، جاران خ کو د گاکا ه ورامانی زمسانن ب تا بی ن ، ه ر و و ش بی ب ، م ی دانو د گ ن یام بان گ و ر د س ش ک ردن پی گم م ی ، ه ب ت ئی گم م ک سی ب قو تو مدرامان ک رش گ ر ک بی ن ، ئ و ج ا ر د و ک س د س پن ک را ، ئ ش ی ق ا چ ش ا ب ر ز ک را و پ ن ج ا ی ش ا ب د س گ را (د س ی چ پ) ، یانی ه ر کام ی ق ا چو د س ش ا گیریان، (چ پو راس ف رش نیا ، ب پاو چ پلر و راس وانی ک س کا ف ا ی) ئیتر ب د س ک ی ت ریشا ن ما چنگ پ چو ئا نگارو ی ترینی با و ، ه ر کام د س ک ی ت رش و ردا پ ق ا چیش ، قش منیو ز مین ، ئان ک و تن و د یان ، ه ب ت چی گم م ن چندین ک س ب ن ر ب شدار با و د مای چ ک س ب ی ک م و دو م ب رمشا و (نامی) ب ن دل د گ ن ، کری چن ک س ج ا ر ن پ و ر قولانی ک را ، و داد و ر ک ی چ ه شش لاشاو ب ، دیارا ئی گم م س ر و ج و بی ن ، " ک ک " یام وارد م نی .

7. ه ت ش ل : ئی گم م پیس ن قولان و ل ئی گولک و پایت م گری ، ت نیا س رو ی ک ق ا چ ی مدری و چ نی و رانو ر ک ی ت ز ران بازی و ئا نگاری یی بید و ، چن ک س پ و ر ئی گم م ی ک را .

8. ب گول پ : چن ک س و ب ه ت ش ل م م ن پ ی شاری ، ه ر کام زوو یا و و ر ئان س ر ک ت ب و چ و س ر س ر ک و ت ک ب ک ئ ویشا ت ر ئار ن ش او .

9. ک ل ما ا نی : گم م و ک ل ما ا ن ، س ر پایز و دما و پ ی و زمسانن کریان ، ئ و سا د گاو و مان ک ر ن م ش ، ت ا ق م ک و گ ن ج و ج ا ه د س ب ش ک رین و ب ن ب دوو د س ، (ه ر د س پ ن ج ک س ، ک م ت ر یام زیات ریچ ب پاو بیی) دوو د س ک ه ر ی ش ا گ ن لای ، ه ب ت ئ ش ی ا گ و و ش و ت خ ت ب ن پ ی گم م ک ی ، ه ر د س ل ا و ویش ح و ت ت و نی در ئ قنج ک را و نامیش منیا (ک ل) ج ک ل و ق بر و ئامان ، ک ل ک م ش و ل ا بنی ش او و ه ر ی زیاد ج دوو م ترا ج یی دوور با ، گرد د س ی ح و ت کیلی منیا و ، م س ا ف و ب ی نو (دووری) دوو د س ک ی (5-10) م ترا ب ن (ت و ن یاو) ، ئیتر ت و و و و ش ک ک را و تا ی ش ب ب (ب گ) و د س ک ر ب گم م ک ی ، ت و نی پ د س (خ) گ را د س و ش ا ن ش پ ی ک ل ک ا و د س ک و و رانو ریشا ، ه ب ت ی ا گ ت و ن ش ا ی ک و ی ک م ک ل ی ن ب ن ک ن ر ی ن (م ش پ ا ن ب ر ی و ر ت ر ئی ل ب ح ر ا م ح س ا ب کری) ، شش ک ل ک ی ت ر ب دوو ی ز ن ریا و ، ه ر ک س د س ش راس ب ک ل ک ا پ ک و دارن ش او ، ه ر ی ج د س ک ی

تہوونو ویش شا نہ،، ئیگر تاواشا گردو کلا کا پکا و دارناشاو،، ئانہ برددنشاو،، جار تہ ہمدیسان دس ب تہون شانی کراو،، ئر دسشا راس نہ ب و گردو کلا کا نہ دارناو،، ئانہ ئا دس گنہ و دس ککی تہ دس کر ب تہون شانی پی دارنای کلا کا، بیجہر ہت تاق تشا بہ درہر مہا پی گمہ ی۔

10. مَزرَـحانی: گَـمیو و فر و شو هـرز کارا لاد گاکا هـرامانی به، پایزو زمسانند کریان چن نامو و تـرش هـن (خـلـرتان، خـلـران، خـلـلـران)، مَزرَح جـ دارو (کـکـو) تاشیان، هـبـت دارو کـکـو و پتـوا و مـتـر کـکـ، گرکـسیچ مـزانـ مَزرَح تاش، ئـگـر کـکـوی دس نـکـوتـ جـ دارو بلچـ یام نـری تاشیان، وـلـ نـر تر کـکـ بـر، دما و ئانی ئسا مَزرَح زـریف تاش، ئینجا (چـز) ئاسنینـش پی و شـ کـرـنـم و کوـنـمـش پـر، چـز چـکـکـینـ دـردـنـم و وـر چـون و خـتـ مـدـیشـر تـ ما زـمـینـو و پـیش هـن مـیـ، پـکـای چـز ئاسنینـ جـ (کـلـک) و نای و شـ کریـنـ پـیش، هـر کـس بـی سـاحـبو مَزرَح خاسی یـکـسـر (قـقـقـق) ش پی و شـ کـر، قـقـقـق بـ (مـت) و و گولانـ ئـو دـ نوـی، ئینجا دلـو کـشـشـنـ مـو و ورشکـاشی، پی ئینـی و خـتـ دایرـینـ فیکـ کـر (قـنـش)، مَزرَحانی دو جـرـن، یـشـا ئانـ بـ چـن کـسـ مَزرَح دینـر هـر مَزرَح خاس فیکـش کـرد و دـر کـوتـ جـ خولیا یـ (فر تـر خولـو و سـ) ئانـ بـرش، جـر تـرو مَزرَحانـ ئانـ بـ و خـتـ دایرـینـ مَزرَح کـا شانینی پی یـترینی پی ئانی پـکـشو لـش کـر، مـی، فر و جارا مَزرَح کـ ما ئوی تـریر و ما شـ، فر و جارا تـ دـنـشـر و وـاچـنـ (یا کـروش خانو خانـ، یام کـروش بوو و بانـ)، یام وـاچـنـ “لـش پی سـ بـکـو و یانـی و لـش پی سـ بـکـو و مزگی”، جا مَزرَح کـ مـش بـ بـنـ خاس پـچـیو بـسـیش دـستـ و ئینجا دـیشـر، بـنـکـ مـش هـقم بـ و زو و نـ پـچـی، ئیتر شـو و نـ مَزرَح کـی نیـنـمی دلـ پـژمی پی ئانی نـ تر کـکـ، گـجـار و نی قـرچـاو کـر نـ دلـ قـقـقـق هـکـیش پی ئانی نـرم بـو و فر تـر بـ مـتـکـ ورکـاشی، چی دما یـ جـر مَزرَح جـ شار کـانـ پـیدا بی، ئـمـ پـنـش وـاچـنـمی مَزرَحی خرتی، چـون خـ و گولانـ بـ، وـلـ هـنـکـ و هـرامانی درـژ کـ بـ.

11. کھ و کھ (بھ بھانی) : گھم و بھ برانہ (مھ مھ مالہ) فرہ و جارہ دلہ جوانو جاھ کھ کا لادہ گاینہ کریان، وختو بھ ہرمانینہ، بھ تاہ جای نیشتہ یرہی بھ بھ انیشا کھ ردہ نہ، یا گھ و شاوہ مھ نہ پھ ی یا گھ تہری، کھ شاہ دیاری کھ ردہ نہ و واتہ نشا کھ متاوہ بھ کھ متہ رین وخت بلہ فہان یا گھ و بھوہ، ئیتر پی جہرہ چہ کھ سہ (2-5) پھوہرہ مھ، یا گھ و شاوہ پھ ی یا گھ تہری، ہرمدیسان گھ نہوہ، ہرکام

خٲراو کرژ مٲ مٲ گنٲ وٲٲٲ ئٲویشا تٲری ، ئیتر پی جٲر یٲشا بٲ
یٲکٲ مو دووٲ مو ... ئی کٲٲٲ ئیساتٲ چن جٲری تٲر کٲلٲشا چنٲ بیٲنٲ و
بٲچن شٲوازٲ شارٲکانٲ و دٲوٲٲٲکانٲ بٲ شٲوازی مٲدیرن بریٲ اوٲ
(مٲمای سٲٲ مٲتری، هٲزاری، پٲستٲ، چن هٲزاری و ماراسٲن وٲٲٲٲ)

12. تٲیقاق : تٲیقار بٲ دووٲ دٲسا جٲ گٲمٲکٲرا کریٲ، دماو ئانٲی
هٲردووی دٲسٲکٲ کٲکٲ گنا ، ، هٲر دٲسٲوٲ لانی کٲم مٲشٲ (پٲنج کٲسٲ
(زیاتٲریچ بانٲ خاستٲرا، دماو ئانٲی تٲٲو و شک کٲرا پٲی ئانٲی
بزانا کٲ بٲ بٲگ ، مٲشٲ تٲپٲ خاستٲ بٲنٲ چنی تٲٲٲوٲ خاسی
پٲٲٲدسی (جاران تٲپٲ بٲ پٲٲوٲ، یام موو ئاژٲٲی وٲشٲ کٲرٲنٲ) چی
دما یٲ تٲپٲی لاسقینٲ پٲیدا بیٲ، ئا دٲسٲ کٲ با بٲ بٲگٲو گٲمٲکٲی
دٲس پٲنٲ کٲرا ، ماچاشا پٲنٲ (نانٲ وٲرا) ئوٲ تٲرٲ (نانٲ مٲا) ،
تٲپٲکٲ لاو نان بٲٲکاوٲ بٲنٲ، تٲٲکاکیچ دٲسو نان وٲرٲکاوٲ، دووٲ
کٲسٲ وٲرانوٲرو یٲی مدرآ، نان وٲرو نان بٲٲ، دٲسٲو نان بٲٲکا وٲٲٲ
باوٲ و پژگیا دلٲ مٲیدانو گٲمٲکٲیرٲ ، بٲ دووری سٲد مٲترا کٲمتٲر
یام زیاتٲر ، پٲی گٲٲ گرتٲیٲ، نان بدٲ تٲپٲکٲ بٲرز فٲٲ مٲٲ پٲی
نان وٲرٲکٲی، ئادیچ هٲتا تاوٲ بٲ قوٲت تٲٲٲوٲ مٲٲ تٲپٲکٲ، ئٲنگا
(80-100) مٲتری ، کٲم یام زیاتٲر بٲرٲش، چی وٲختٲنٲ کٲ تٲپٲکٲ ملٲ
ئینا عاسمانٲ تا گنٲرٲ مٲشٲ کٲسی نان وٲر بٲٲمٲ پٲی یاگیوٲ دیاری
کریای چٲوسٲرو مٲیدانٲکٲیٲ، یاگٲ مدرآی(شار) ئیتر لوای شار کٲسٲ
نمٲتاوٲ تٲپٲت پٲی شانٲ، چاگٲ بٲ هٲتا کٲسٲ تٲر نانٲ وٲرٲ ، و
تٲپٲکٲ مٲا وٲنٲو ملٲ پٲی ئاسمانی ، متاوٲ گٲٲٲوٲ، هٲمدیسان
ئاکٲسٲیچ کٲ نانٲش واردٲ ئٲشٲ بٲرٲشٲ پٲی یاگٲ مدرآی چٲوسٲرو
مٲیدانٲکٲی(شار) ، چی وٲختٲنٲ ئٲگٲر تٲپٲکی زوو یاوٲ دٲسو نان
بدٲکا، ئانٲ کریٲ رانٲ کٲسی نانوٲری پٲکا، یانی تٲپٲکٲش پٲی شانا
مداش وٲنٲ ، ئیتر کایٲو گٲمٲکٲی تٲمامیٲ و فایٲی ، یام ئاسمانٲ
تٲپٲکٲ گٲٲراوٲ ماچمی (گوٲش گٲرتٲ) و خٲرا مٲشٲ کٲسی نان بوٲری
پٲکٲ رارٲ، ئٲگٲر نٲپٲکیا یانی گٲمٲکٲ بٲردٲواما، چاوٲختٲنٲ کٲسو
یٲکٲمجاری لوان یاگٲ ئٲوسٲرو مٲیدانٲکٲی(شار) ، مٲشٲ بٲوٲ، یانی
هٲر کٲس نانٲش واردٲو لوا، متاوٲ پٲی ئیجاری هٲمدیسان بٲوٲ،
پیجٲرٲ چنٲ کٲسٲ بٲردٲوام نانٲ وٲراو ملاو مٲیاوٲ، گٲمٲکٲ بٲردٲوام
بٲنٲ ئٲگٲر کٲسٲشا نٲپٲکیٲ، وٲلٲ ئٲگٲر رانٲ یام وٲختو ئٲماینٲ
نانوٲرٲکٲ پٲکیا ئانٲ گٲمٲکٲ کٲتاش مٲ و دٲسٲو نان واردٲیو دٲسٲو
نان بٲٲی فایٲا ، بازٲ جارٲ نان وٲر ئٲگٲر تٲپٲکٲ نٲپٲکٲ پٲنٲش
ماچا (نانٲ سٲٲتٲٲٲ) و داوا کٲرٲ نانٲ تٲرٲش بٲٲٲ...گٲمٲ
سرٲمٲٲن... ئیسا گٲمٲوٲ جیھانی هٲن فرٲ ئی تٲیقارو هٲورامانی مشٲ)
بٲیس بٲٲ baseball) ، تٲیقاق گٲمٲوٲ فرٲ وٲش و فرٲ جوٲٲن، کٲسی

وريا و ژووژ، کرژ ج ټټ ماينډ متاوه به به پاټټ وانو ئی گټم یی.

13. چټم ټارکټ : ئی گټم به (5-10) کټس ملټټ او، دماو ئان ی ټټ گټ گټا، کټس چټم ټش گټر و ټو کټر ديوارو (شاری) یا گټ چټم گټر ټیر ټنډش ماچا شار، ئو ټټر ملا و ټشا شاراو، دل ټان و کټټانو، کټجیو سټروبانار، ئیتر دماو ئان ی کټسی چټم گیریا، ملټ گټل ټنډش ټشار، هټرکټسش دیي ماچ ټان فلان کټسم دی، ئیتر به ټر و ئان ی کټ چټم گټر ټر، ئو ټټر ټیشا هټن و ټټر ټشارشا کټرد به، یان ی و ټخت گټټټ ټنډش ټشار ټټنگا چټن کټس ټشا به یاو بلان شارو چټم گیریا ټنډشا ټزان، جاری چامن هټن دټرش ټن به هټتا مټز ټشاو، ئیتر کټټټ کټشا لټز ټی به و شانازی کټرا ټ و ټشاو هټ کټ ټ و ټزیډ ټو، ئی گټم به ټن و شویډ کټی دل دټ گټن، زان ټه فر وړدی یا ټن کټراش.

14. قټر خواج: هټر ټسټ چټم ټشارکټ و ټل به دوو دټسا ج گټم کټرا ملټټ او، قټر خواج یچ شار ش هټن، دټس ټو ټشار ټان ج چټم گټر ټیر ټنډ، دټس ټو ټریچ ملا ټټشا شاراو، دټس و ټشارت ی جیاواز ج چټم ټشارکی هټ کټ نزیک ټټشا شاراو، قټر خواج ټن ټیشا هټن بلا دوور گټاو ج دټ گټ، دل مټکی و کشتوکیار ی و مټټان و ټشا حټشار به، ټټنگا ئټسټ ټشاو شو خواينډ، چټن کټس گټټا ش ټن و ټشارت ټکار، هټرکټس شارش کټرد ماچ (گټټ) گټم کټرد، هټرکټسیچ و ټزیډ و هټر ماچا (گټټ) گټم دای، کټی کټ سټر مټ به ټن هټتا هټردوی دټس کټ مانیا.

15. کټلایان ی : "بیلانی" "موشانی" کټلایان ی گټم ټو ټن به رو یا ټن ټیډ کټی، سټروبانو، یام ټټشټ و باناو، یام مټیدان ټانو ټټټن، فر ټر پایزو زمسان ټن کټریانډ، چون زټمین ټرمو ساف به ټن، هټوا یچش و ټشا، ئی و اچی (دټس کټلا، کټلا، حټج، موش، بیل، بټگ، پاشو بټگی، قټټ، تیل، دام دیوار، کټوتار، حټپ، قرچ... هټد) به کار مټیا بیلانینډ، ئی کټټ به یټر کټس زیاتری کټی، هټتا فر با خاستټرا، کټی کټ گټرمتټر به ټن، ټی دټس ټن کټردی و دیاری کټردی به گو پاشی و ... دماو ئان ی حټج کا منیاو، چټن کټس با ئا حټج منیاو، گرد (تیل) کټرا ټی لاو حټج یټ کټم، هټرکټس حټجش ټکا یام جټگردی فر ټر نزیکو حټج کټ ټو ئان به به بټگ، ئو ټریچ به پاو دورو نزیکی ج حټج ټو با به پاش بټگو، پاشو، قټټ، هټد، گټم دټس ټن کټر، هټرکټس حټج کا ټټکټ ئان ټی و ټش چټ کټل ټو به ټو.

ټو ټو گټم ی و ټختو تیل کټر دینډ، و ټټ ئان ی هیچ کټس حټج

وږر، ئږر کږلږو کږس ما کږلږو تږریر ئان ماچا (قرچ) و سررنږوايږ گږمکږ دږس پږنږ کږرږو، ئږر قرچيچ نږ بږ گرکږس تيلږو وږش بږ نږر کږر، حږجکږ کا وږرا ، هږرکږس دږسش راس بږ فرږتږرين حږج پږي وږش پږکږ، ئاخر حږج هږ رکږس وږرږش، يام بږرږش، گردو گږمکږرکا تيلږش پږي کږرا ئږگږر هږرکږسي پږکا ئان حږجکږ کا مږ پږنږش ماچږ (تږکنږشارږ) بږشا، بازږ جارږ سږرو بانږ يام پالو ديوارږنږ کږلايانږ کړيږ، ئږگږر کږلاکږت وږختو تيل کږردينږ کږوتږرږ وار ئان هيج کږس نمږتاوږ پږکږت، يام ماږا بږت ديوارږرږ وږختو تيل کږردينږ، بازږ جارږج کږسږ فرږو حږجکږکاش واردينږ و ئينږ لاشږ، يږک حږج مږنږ، ئږوږ تږرږ (حږج حږرام) کږرا پږي ئانږي حږجکږکاتږري بساناوږ چنږش، يانږ گرد با بږشږريکږ دږو ئاږي تا پږکاش، بازږ جارږج مږجالت نيا تيلږ کږري، (حږپ) مږي بږ وږت، مږسږلږن مږترږ دوږ مږترږ تيلږ کږري ملي ئږولاوږ يام بږدږس فږش مږي، يام ماچي ئانا چانږ دام ديوار، يام ئانا چانږ کږوتارږ، رات وږنږ گيرږنږ ئږگږر تيلږ کږري ملي نزيکوو يږ حږ دږږکات و وږرات يام پږکات، هږرکږس ئاخر حږجي بږرږ ئانږ بږوږ بږ بږگ پږي ئي کايږي، کږلاو ئږوساږ فرږتږرش حږ تږوږنږ وږش کړيان، بږ کږلاچن کږلا چنيا نږ، گرکږس کږلږوږخاسش ورجنږين پږي دږس کږلاي، چي دمايږ کږلاي شيشږين پږيدا بي و ئيسږج هږن، بازږ جارږج کږلاي ئاسن بږ.

16. فلساني: هږرپږسږن کږلايانږ جياتي کږلاي "زږږ" منږيږي، ئږوسا زږمانو زوي "فلس" بيږن چوارفلسي، دمايي بيږن بږ پږنج فلسي و دږ فلسي و ويسو پږنج فلسي و پږنجا فلسي، ئيتر بږ مږيلو وږشا جږرږ چي زږږيشا نيانږ پږي گږمکږيشا، متاوي سږرو دږ فلسا کږري يام زيات تږريچ، ئږوسا زږږ کږمبږ پږکاي فرږتږر سږرو پږنج فلسي يام کږمتږري کړيان، ئيتر تيل کږردږيو دږسورږکږش پږسږو کږلايانږ لوان ږاوږ.

17. فيشهکاني: هږر پږسږن کږلايانږ، وږلږ جياتي کږلاي، فيشږکي منږيږي، بږ کږلا تيلږ مکږري، فيشږکاني سږرو بږنږ و شږږشي پږيدا بيږ، چون شږږ وږشږ فرږبي و فيشږکږ هاږيږکږ قيمږت کږرږنږ، ئيتر زارږږي ئي گږمږي کږرږنږ، بازږ جارږج فيشږکږکږ فرږ بږنږ و بږ کيلږ وږرشږنږشا، هږ ربږفيشږکي هاږيږي، چن گږمږوږ تږر کږرږنمږ، پږسږو (چاږږ) فيشږکا، چاږيوږ گولانږ کږنږنمږ، دوري مږترو نيمږ زيات تږريوږ، بږدږس چنږن فيشږکږ فږه دينمږ پږي دلږ چاږږکي، هږرکږس تاوږش فيشږکي زيات تږر وزږ دلږ چاږږکږ ئانږ بږرږشاوږ، ئي گږمږيچږ هږر پږي پږيدا کږرږي فيشږکا بيږنو

18. چا نانی: چا . چا نانی ب ز ، ب کلا، مور، و زی، فیش کی، فر و چوی کریه. ب ی نو چن ک س و ن گر ک س و س را و ب د س ب ش نیا، ی شا س رو چال ک و نیش ر، ه ب ت ب ک و ت ی گردی ب، چال گولانی ک نی، و دور دوو م تراو یا گ ن پامنی و ب د س ک لاک ی یام چن ک ل و شانی پئی دل چا کی، ئ گ ر ک و تش ن ئان م ش ک سو س رو چا ک ک ل و ت ب پن، ئ گ ر هیچش ن ک و ت ن ئان ک ل و ب ر، پئی چ و ک ا تری ه مان د سورا.

19. ب کت "ه ر و ن نای ز ی": ک و ب ی ج شار ئاما پئی لاد گای کا ه ر امانی، ئاوختی ک م ز پ ی ا بی بی، ئی گ م تایب ت وختو ج ن ن کانه ب، چون ز ا و گ ن ج ک ز گ ن د س ش، چن ک س (3-5) ک س پ و ر ک ک گنا، بگو پاش دیاری ک را ب شرو خت، (ز ر ک ی ف ه م ا عاسمان ر، وخت گ ن ز مین ئایا گ ن بارو خت یام شری) ز ر ک ی ش (د فلسی یام زیاتر) منیا ش س رو یی، دما تر ه ر ک س بی ب بگ ما ز ه ک ی ر، ی کجار، ئ و تریج ه ر ی کجار ما ش پ ر، ب جیش ما ش پ ر؟ ب ز ر تر (س فلسی) کوچ گ و ر تر، ئ گ ر تاواش ورشا و ن و، ئان ب ر ش پئی و ش، نگا ی یام دو ش ورو ویاو، ئینجا ن ر و پاشی م ما ش پ ر، ه ر چیش ورو ویاو ب ر ش، جاری چا من یچ ه ن هیچ ک س نم تاو ب ی ک دای و ن هیچ ز ورو ویاو، ه م دیسان ن ر ش م و پئی سو ی دو می گرد د س پن ک راو، کی ک پ س در ث ک ش م گ ر ئاوراشا ب ه ر بزاو، چی ک و ن باز (تاپول) یانی د و یاو هیچشا پن م م ن، باز ج ب راش کیس ش پ ب ز و رد.

20. گ ر و بازی: گ م و ق ی مین، ش و گارو پایزو و زمسانی در ث ن، پ ک ی جاران پی گ م ی ش و ش گوز ر ن ن، گ ر و بازی ب دوو د س ج ه ر ز کارا یام پیا کریه ه ر لای (3-5) ک س بان، (د ک او یام د د س ما یام د گ ر و) منیار س رو قای و یان ک ی ن، پارچ ز ر گولان ب کار مارا پئی شارت ی چ رو د س ما کانه (ویسو پ نج فلسی)، دماو ئانی ه ک ک گنا کامشا ئ و جار گ و ز و ز ک ی شار و، د س ی ی ک م د س ک را ب شارت ی و گ لای چ رو گ ر و کار، م ش ک س شارزا و چن زان گ و ز ه ک ی شار و، کار گ و ک م ک س ه س تش پن ک ر چک ز ه ک ش نیا ن ر، دماو ئانی ت مامیا، د س ی دوو م د س ک را گ لای ش ن و ئ س ت ی ز ک ی ر چیرو گ ر و کانه، م ش فر ب وردی و س رنج دای گ ر و کا ب ر ز ک ری، (گ و ق)، چی د گ ر و ان

متاوی دوو گډی کړی، چنی هشت قتا، ئی گډر بزانی چک زوونو ک
 شاریانا و یی ک مجار و اچی گډ، ئان د خا ت پی منویسیا، ئی گډر
 نه بی چیرشنه، ئان ماچا نه بد، گډی قتا کړی، هیشتای یی گ
 م نه، ئی گډر قتا کړی و زوونو چیرشنه نه نه ئان ئی کای د نیش و
 گډم ئینا د سو د س ی یی ک میو، ئی گډر گډی دو مت کړد و یی
 گډرو م نه با ئان یی خا ت پی منویسیا و گډم ک ئیان د سو
 و تاو (د س ی دوو م)، گډم و گډرو بازی س رو گرتی س خا
 نه، هر کس زوو سد خا ک ش گرت ئان نه بد نش، دیارا گډم ک یی
 پی وخت کوشتی به تایب ت شو و پایزی یام س رو ک ش
 ، ق ل، وارد به ل ز تی کری، هر کام گډم نه نه بد رداو ئان زو
 ق لو ک ش ک ی م او پو و رو مو راش، یان و یی ج گډم ک رو کا نه
 و شش ک را و منیاش س ر، وخت و ش به قس و ش واردی به را
 تانیم ش و ئینجا گر کس به ل می تر گډو و یان و و ش.

21. ق مچانی: " ه م ق " ئی گډم به ینو دوو ک سا یام زیات رین
 کری به نه، به پنج ت و نی گولان خ کری، ئی گډم فر ت ر ه نو
 کناچان، تا کو، و ل جارو بار به ت ک ییچ ک راش، (یی ک و دوو
 یی و چوار و دای، زیری) کای کی ئی گډم ین، یی ک یانی هر
 پنج ت و نه ک ی د ست به ز ریفی ف م م ی تا پزگیا و وختو
 ورگیر تیشانه یو یو یو ورشا گریو و د ست نه گن و رو ئ ویشا
 تری، سوچیو گنی، گډم ک ت د س مسانا، د سک لاو ق مچان کا فه م م ی
 س ر کوی و ت و نه هر گری، س ر م م ک ریش تا گرد ت مامیا، ئیتر
 نه می دوو، دوو نه دوو دوو ت و نه کا ور گری، یی و چوار هر پاس،
 و ل دای ج ر ت را، د ست منی ر و به پنج گ ورت و د شاو ل س
 به رو و ش ک ری و ق مچان کا هر مدیس و ل ک ر یو م ش یو یو
 ت و نکا و زی ئ و دیمو به رو د س ک ی ت، یانی د س ک لاک ی ت فر مدی
 ئاسمانه رو تام ر وار ت و نه وزی ئ و دیم ر، جاری چامنه ه
 ت و نه ی ئ خیر خاس م ل پ و دیم ر، ک س ک ی ت ر ماچ بد متاوو
 به رش بارو، ئی گډر تاواش ئان گډم گن و د سو ئا یشا، ئی گډر
 نه تاواش، ئان گډم ک هر ئینا د س و شاو و س ر م ک راش ه تا
 هازیشا به، دماو دای ی زیری هان هر پ س ن یی ک ی.

22. پشکیلانی: گډم و ن کو و کا ک راش، چن ک س پو و ر نیشار و
 به خ ی، (4-6) ک س با، د س ب ش ک را به دوو د س، دماو
 ر ک ک و ت یشا ک و و و نه د س پن ک ر، مور و یان ز ی گولان، یام
 چ و ت ر شاراو دل هر دوی د ساشان، وختو شارت یی هر دوی
 د س ش به را پی پ شت و مازیشا تا جوان و م حک م مور ک وزا دل

لځپو د سيشاو ئينجا د سېش قوچن، مارشا وړ و ماچا بزاند ئينا
كام د سېن، ئيتر د سېي دوو م گلاو ب زېي مېزاش، ئگگ
ئو و جار ئيست شاو ئان گم م گن و د سو ئا يشا، ئر
ن ئيست شاو هر لار د سېي كې تړيو م ن و، ئي گم م ت نيا يېك جار
ورچنيېش گگ ركا پېي ئيست ي.

23. ه زې ب ساحب: ب دوو د سې ج گم م كرا ملا او، دماو
قيل ك رد يو د سې ب شي د سېو شا بار ياني و يشا كو ك راو
ب ش وازو باز ن و، و د سېي كې تړ ملا ك ش او و زار و ه رك س
و خت و ز ر ل ق م ئان ي ك لوان ك ش، ئر پ رد چيوشا
ئ ديچ ه ر گ ل او ش ق شانا ئگ ر و رشا گن ئان ئيتر م ش ب يا
بار و ئ و تړ پ ا ك ش، ئي گم م وريايو گورجو گي فر ش
گگ ركا، چون و ختو و ست يري ك ل و ئر كرژ ن بي ش ق ت گن و
بیر.

24. ه زې ساحبدار: ه ر پ سېن گم م ي و يني و ل ئيجار ي ج
گم م ك ركا ب ساحبو د سېي و و ش پار زن شا م د ورشار و
نماز هېچ ك س ج د سېي كې تړي پ ك ش، ئان ه ك پار زن شا
ب بېن د سې د سې و سار كې تړش دراين د سو ئ و يشا تړي ك
بېن ر، ئيتر ب بېن ك تا ك گ يا و هر ئان مساف تاو بل
(2-3) م تر، ب ش ق نماز ك س سوارو ك ش ب، ئر سوار يچ بې
د سې لاتش نيا، تا ملا لار و يشاو ئ ه مديسان و ز ر و ملا دور
گن و.

25. خ تان و ش قا: ك م ل گ نج ملا د شت ب تاي بت پايزو زمسانو
و هار ن، ز مين س وزو ن ر م ب، م ش پ نج ك س زياتر با،
بازن و گ و ر ك ش س ر و ز مين ك ي، ب پاو ك ك و ت ي و ش
، ك س و ش ملا دل خ ت ك "بازن ك ي" و چ م ش ب بېن ك ي ش
ب سا، ئر ئان ب ر ي ملا پ ي ش ه رك س بتاو شه قيش م چ ر ي، نكا
ش ق فر ش و ر گنا، و ل ك ابراي چ م بسيا ئ ديچ ش ق شان، و و
ه ركام ي گن، ئان ئيتر ئازاد ب ن و ئو ي تړ م يا گ ش دل خ ت و
ش ق كا، پي ج ر گم م ك س ر م ه ب ن و ه ركس ب پاو وريايو
ئازاي و يش ب ش ج ش قا و ر گن.

26. ك ت ك ت: گ ميو ق ديمين، ئا من ويرم ب ش و ن ك ري، ش و
و هامن و و هاري، ك م م گ نج ك ح و ت ك س زياتر با، پيو ر
پ س و ئ ق زنجيري ش ن و ي ي ر ي ز ب سا و د س و زا س ر و شان و
ي تريني، گ ل د ورو ك سيو ر، ب حساب م شخو و ه رمانو

کارین، ئانە کە دەورشرەخ خەڵە وەرا پەندەش ماچا کەتە کەتە چەش
کەری، ئایەچ ماچە "پیکووی چنو" ئیەچە ماچا وی وی وی... سەرە مە
ماچا، کەتە کەتە چەش کەری، ئادیچ ماچە "پەپە گوو شەخی شەروو"
ئەچە ماچا بەخ بەخ بەخ... ئیتر پی جەرە خولە وەرا هەر جەرە چەو
ماچا، کە مەلە قسە و واتیلە تەرە ماچا هەتا مانیا، ناکاوەندە ماچا
کەتە کەتە چەش کەری، کەتە ماچە جەلە فەانە کەسی شەرو، کە پیدەو
فەقیرا، ئیدیچە ماچا، تف تف تف، ئیتر کابرا هەرمانە کیشنە
ورمەزەو پەیشا، هەرکامەش گەرت کوچە کوشەشو ئینجا وزەش یاگە کیش و
گە مە کە سەرە مە دەس پەندە کەرەو.

27. خەتە تانی: گە مەو کناچە لانی، هەمیشە کناچە ئی گە مە یە
کەرە، دوو جەرەش هەن.

28. یانە قەقە: گە میوە تایبەتا بە کناچە، هەر پاسە کوو گولانەچ
بەشداری کەرە، یانیو گولانە وەش کەرە پەیی وەشاو هەرچی دەس گە
ئازناشە، بەخیاو وەشا گەرە بیەنی و لوونە یانەو وەشا یانەواری
کەرە.

29. هە مە کلە: تایبەت بە زانیو "کناچەو کوو" هەر یاگە ئاوی بەنەو
خاکە کەش وردو خاس بە و زەش نەبا چە، یە کسەر دەس کەرە بە
هە مە کلی، گرد چەو شە چە وەشکەرە، یانە، ئارگا، رەسمو ئاژەلو
گیاندارە.

30. هە لوک مە لوک (هە لوکانی): گە میوەن لادەگا و شارەنە کەرەش، چن
زانە مە بە بە دوو دەسەو دمای کە و تەیشا دەسیو شە بە بە بەگ
و دەس کەرە بە گە مە، هە لوکە لوک ئەو جەت بە (دارە، یام توو هە نارە
سافەو قایمە، چنی چە کە گولانە یەسە بە "هە لوکە") چە کە یام
چە کە کە یە منیە سەرە دوو تەو نەو داردە سە کە یە کەری چیرە
چە کە کە یە هەتا هەزەت بە فەشە مدی، چکە کە و تەرە، بە دارە دەسە کە یە
پیمیش و ماچی ئانە خالەم هەنی، چاگە یە هەمدیسەن مە یە ئەو
هە لوکە کە و تا چنی تەر بەریش بە بە خا پەیت، ئیجاریچ پاسە کەری
بە سەرە مە، وەلە دەسە کە یە تەر وەرانو رتە مدرەنە، ئەگەر وەختە
هە لوکە کەتە شانا گەرتە شاو ئانە تە گە مە کە یە جە دەس مدی (دەرنیش)
و ئا مە یا سەرەو شاریو دەس بە گە مە کەرە، پیچەرە هەتا هەزیشا بە
گە مە کەرە.

31. یاری تاقیلە: ئی گە مە یە تەرە جەگە ما کا لادەگای، هەر پاسە
دلە وانگا کەنە کریە، هەتا یاری چە کە فرە با خاستەرە، مەشە دە کە سە
هەتا ویسە کە سە با یام زیاتەر یە، گرد بەشەو وە بازنیو جنچکە مە،

کس گدورشار ددورشار بدمای و تاقلیلوش ئینا پن، وزش پششتو
یه ج نیشتهیرکا ئگدر هتا خول تمامند و بوی یاگ ویش
کا برای نیشتهیر نزنابش ب ئانی ک تاقلیلک ئینا پششتیش
، ئان ممش سو ب ک گدندش دورو بازندو نیشتهیرکیشار و
دمایی گمک سدرممن، ول ئگدر بزاند تاقلیلک وزیرند پششتیش
ئان یکسر ورزو ممش شندو کا برایر ، ئگدر گرتش ئان سواری
ورر بکدش، ئگدر نگرش کا برا پو ویش نیشدر و ئ برددوام
بند ج گمکای و تاقلیل منیرر پششتو هفیقهکاشند، پ جدر
کیدک سدرممنند هتا مانیا .

32. ووشر چمچ: گممو ققیمین، ئوسا شوگارو پایزیند کریان،
کس ویش کدر ب وشر و دو چمچ دارینی کدر گش پئی ویشو
مازیش ب جلدش ققز کدر، ئی گم پئی ترسنای و شخی کدردی
بین، وخت مماند یام کس تاز م چور پئی دل هددکای وشر
چمچک م پوایش، کا برایچ چاکیدرو پمزیرو دما، ماچ ئی
دعبا چشبی ئاما ووم، ئیتر شوگارو پایزی پاس برا سدر.

33. توتو واس: گممو ققیمین، بینو دو کساند کریه و چن کس
تتر تماششا کرا، بحساب کسووشا ویش کدر توتو و ئوی ترچ ب
بواسو توتو گدرش، ئیتر واسک تقلال کدر ویش ندر پ
توتوکد و توتوکیچ ویش هقم تتر کدر و نماز واسک ودر ب
چرو چنگاشند، ئاننگار یترینی باو، هرکام هرکدش زیاتر ب
ئان برددنش، یانی ئگدر واسک ویش ئازاد کدر ئان
برددنش، یام توتوک ناز واسک بدر بش چرو دساشند، ئان
ئ برددنش، هتا هازیشا ب برددوامیند، ئی گم چن جار کراش
، هرکس هزو هرکدش ب ویش تاقی کدر و.

34. تاق بید: تاقلیل بید گمیو هررزکاران، گنجاندن، ج
دارو میکوی وشکریه، توتو زریفه ماری توتوکیش مایر (یانی
پسو سندنیش سدرم) و دارک و دلش لابرا، دارکای وزی دل و
یاگ ویش، لت چاک کی یام دار وزی دل توتوکد یو تقنیشا، تشک
و شیوش پسند پمپی.

35. ققو: گممو زانلانن، چک گولاند ئیند و گولک و دسی
ماری پاک و سافش کری، دلبراسند لیلش کری، ئینجا (بند) ماری
متر زیاتر درر ب، بندنکای دلبراسند بسی چککد ی و لکش
مپی، ئیتر بدس ویت واش مپی دما تتر ن می کشتی ب هرددودس
ئیسرو ئوسرو بندنکای کری هرردوی گلک گورترر یام

دست‌رڼ، ئير کاشو د ست کرز و خاو کړيو ، ؤ ؤ ؤ کت نـمـ خوليا يـ
و ؤ ه ؤ کـر بـدلو وـما ، هر پاسـ متاوم بـ “سـر کـکـ، سـرو
نـشا بـی) جـر تـ ؤ ؤ دروس کـری.

36. مورانی: گم-هو کناچلانن، ب-مور گم-کرا، چا-گولانی ورکنا و دوری نیم م-تر یام زیات-ریو ب-گلک-تیل-کرا و مور-وزا دل-چا-ک، و-ک-ب-گو پاش دیاری کرا، ئینجا تیل-کرا ه-رکام مور-وز-دل-چا-ک-ئان-ئوی-ت-مور-م-پ-ی.

37. گڏوگڏ هتي: "فوتبال" تي گڏوگڏ چي دمايه پيدا بي، ناممانيان گڏوگڏ هتي، ياني گڏوگڏ پٽن پٽن کي ڪرمار و گڏوگڏ ڪرماري، ورو سختي هوراماني و زبيني زميني باهرو تختي ڪم مٿي رهي گڏوگڏ ڪريان وٺل بازی دڳچ بني مديانو گڏوگڏ يشا به و به ئاساني گڏوگڏ لاني ڪريني، من فرسارو تي گڏوگڏ ملو چون ئيسا گرڪس جياساو ساڪاش مزانهو گڏوگڏ جيهانين.

38. شەبەكە: ئىدېچ گەمەوى تەرا كە ب تەپە كرىە (تەپە و دەسى)
والى با، فرە و دەگاكا ھەورامانى مەجالشا بىن و ئى گەمەشا
كەردەن، مەئومە و اچمە گەمەو تازە بىن، فرە سەرش مەلو چون ئى گەمە
ئىسا برەوش ھەنو گەمەو جىھانين گرەكەس وىنەش ، فرەو جە گەنجا ئى
گەمە بە كەرا .

39. غارغارانی: ئوسا و لادگای، ب نونگو و ئانی فر و خ کی ساحبو (ه س ر و ه ری) بی ن، پ کای جارو بار ئ گ ر م جال ه ر ک و ت ب ساحب ئاژ ک پ ی ئانی خاسی و خراپی ه س ر کایام ه ر کاشا ب ر وزا و ه م ت و انایی و شا و ا و و گ جار غارغارانیشا ک رد ن ب بار ب ر کاشا، ه م و خ ت و ششا گوز رنان و پ ی شا ب ر ک و ت ن ه ک کام سوار چالاکو ب توانان و کام بار ب ریج ب قو تو هازیش فر ن، ئی گ م ورد وردی گ شش ک رد ن و ئیسا تاوم و اچم گ م و جیهانین چند ها ج ر غارغارانی ئ سپی ه ن، س رچ م کش ج غارغارانی و لادگای ه ر گیریان.

40. خشکیل یام خشکیلان: خزلک، خشکیلی هم سارو رور و کریند و هم سارو زمینو، زمسانی یام و هاری ک واران وار، فرو دگاگا هرامانی زار و هزرکار یاگ تایب تشا بی پی خشکیلی، یاگ ک مشیانرم و لژ و سار و چار بی، بی تو و ند بی، ئیتر سارو گیوای تو یو یام بی ناوی یام گمز یاگ خشکیل ک تو ک رور و یو یام قاجی یام هردوی قاجا و شا دندر، ئیتر

ياگځ كيشا وښه بې و ديار بې په كښكښه، گردو دگځ زانې ئانې ياگځ خشكيلن، جاري چامن بې چيو ورنځ چرشاو وښا خزنځ پې واري، خشكيلي سړو زمني ئوپكښ (30-40) مټر درنځ بې چون كښنې هر ئا ويار بې، و چن دانې خشكيلو پالو پټرينځ بڼځ. خشكيلي سړو وروپچ هر پاسه بېن، وښو مښه وروك پټو و ځه تا بتاوي سړشځ خزي.

41. وپيو و زما: دوو دسې دماو قيل كړدې و دسې بښي وښا نامې منيا "يانو زماي" و يانو وپيو" وښو دسې و يانو وپيو ما پې ئا ياگځ هكځ ديارپې كړينځ (شار) ئينجا پېكسړ يانو زماي ماشه نيشار، ئگړ گړ گړتياو ئانې ماچا وپيو ما گرتو هرمانو وپما كړدې ما، ئيتر چو سړو دسې و يانو زماي گړا كښو ماراشاو، وښو ئگړ نځگرتياو، ئانې چوسړو يانو وپيو گړا كښو و ماراشاو.

42. بانتلير هرگرتي: هررزكار دگاو گوپي جاران دوور ئيسې، وخت گلاړ بېني لوبني سړو بانو مزگي يام بانو بازارا، بانتلير گورشا بې، بڼر بڼر بڼر كړينې، كم كس تاو بڼر بڼر كړو، باز جاتي بڼر كړدې نينښ قنځ، ياني هورښ ئزنځ، يام لوبځ هڼو بانو تڼي بڼر كړينې، هرركس تاوښ تا نيم ځه بڼر بڼر و بې بې كم، بې هر دوي دسې دسې كړينې هر دوي و ځه نجو هك يرو بڼر بڼر كړينې، ئيسا گم و بڼر زكړدې ئاسني گم جيهانين پښه بڼر بانتلير بڼر كړدې.

43. گوښاني: زمسانو ئوساو هروراماني سخت و درنځ بې، وروپې فر واري، دماو ورو ماڼي زانو و گنج و هررزكار و ژن و پيا، گر كس دسې كړينې بې گونځاني، دسې بښ كړينې بې دوو دسې گم كړينې جاري باريچ دوو كښ، بې دسې ورو خځو و تڼو كړينې و شانځ پې پټريني، هرركس دسې راس بې ئانې وورانو كښ چن جاري پېكځ.

44. شځ وروينځ: دماو ئانې وروپې فر واري زانو رښمو شځ وروينځ يان رښمو زانو پې يان گيانو ورو تڼي كړينې، چمو دسو گر چوش پې كړينې، ئيسايچ ئي گم سړم هڼ وختو زمسان و وروينځ.

45. هررښو ورو: گنجكي لوبځ پې سړو كښ كا تڼو وروپې تل دځ ورد وروپې وروپې لك و گور بې ئنځو هررښ ئيتر

تاقم ئىسارو ئوسارو وارسىكى گىراو ،ھەر يى پى لاو وىش كىشش، ھىركام قىوتى با ئىويشا تىرى كىشا، ئىتر بى بى گا وى ھىرا ھىرا خو قى قى، چىن چار گىمكى كىراو تا ھازىشا بى.

51. چوت تىوتى: گىمىو زاننى، چوت تىوتى پىس قىلاتىو گولاننى منىاو، دىس بىش كىرا با بى دوو دىسو، كى گىنا كامشا وىنىنى نىمى وىنى، دىسى يىكىم تىپىكى شانى پى چوت تىوتى نىكى كى پىس قىلاتىو گولاننى نىرە، چى دورى چى مىتىرىو، وىختى تىوتىنىكا پىكى گىرد دارىاو و پىزگىا، ئىتر دىسو تىپشانى پىزگىا دورى گىناو نىو كى دىسكى تىر بى تىپىكى پىكىشا، دىسى دوو تىپىكى گىرا و مىشنىو دىسى يىكىمىر ئىگىر يىشا پىكى ئاننى سىچى گىمىنى قىت بى، چى وىختىنى دىسى يىكىم يىشا مىمى لاو چوت تىوتىنىكى و تىقلا كىرى ھىمىدىسان بىنىشاو، ئىگىر تاواشا بىنىشاو خىرا، ئاننى ھىمىدىسان بىردىشاو و سوو تىر گىمى كىراو، وىل ئىگىر نىتاواشا و نىپىردىشا قىلاتى تىوتىنىكا بىنىاو و دىسى دوو مى ناست و گىردشا پىكى، ئاننى گىمى گىنى دىسو ئىويشا.

52. مازىنى قى: دوو كىس ئى گىمى كىرا، ھىردى بىننى يىتىنى پىشتىر مازى مىمى مىلو بىرادىرىكىش، مىسافى بى كى بىرىش، چىو سىرى بى پىچىواننى ئىوى تىر وىش مىمى مىلو بىرادىرىكىش، مارىش ماچا (مازىنى قى پىشىم تىقى، سا بونى قى)، ئىتر چى چار و چى كىس پى چىرى يىتىنى گىرا كىتىو بى پىشتىر.

53. تىوتى شانى: تىوتى شانى يام تىوتى ياونانى زاننى و گىنجى كىرىنىش تىوتىنى گولاننى پىدەدىس يام دىنى، شانىنى ھىركام فىر تىر ياونىش ئاننى بى بىكىم، چىرى تىر تىوتى ياونانى بى وىل بى تىوتىنى گىورى ھىرىزىكارى كىرىنىش، تىوتىنى يىكى كىلى يام زىاتىر بىكى دىس فىل دىنى ھىر كىس فىرتىر ياونىش ئاننى بى بىكىم، ئىسا ئى گىمى جىھانىن پىنىش ماچا فىل دى قورسايى كى كوتى ئاسنى خىا فىرىش مىا .

54. تىوتى تىل كىردى: ئوسا زاننى و گىنجى لىوتى پى سىرو كىشاكا تىوتىنى تىل كىرىنىو، واچىنى ھىركامما تىوتىنى كىش فىر تىر بىلرى وار، تىوتىنىكى ئىوتىچار يىواش لىوتى ئىنجا ئىوتىو گىزىمى و بىرىزى بىنىو و لاقىرى زىل و كىزى سىرىچىرى بىنىو، ئى گىمى وىھارىنى چى لىواى كىشنى و خىكىو دىگى كىرى.

55. مىل: خىكىو لادىكا ھىورامانى دىل ھىسارى و ئاوتىنى يام دىل دىرىو و خاننىكاننى فىرو مىل كىردى بىنى، چى چىرى مىل ھىل ھىل)

قواق ممل يانی پسم قرواق قاجو دس جوینی، ک ممل ئاساییش
ماچم، پشتم ممل، گنی پشتم و دسوقاچت جوینی و ممل کری،
گاو ممل یام با ممل، دسمت یو یوینی، چراوکیل یانی
چرو ئاو کمر ممل کری، بل می یانی سرو ئاو کوو پسم بل می
تنیا دسم جوینی و ورد وردی ملی)، ممل و رزش سود ممل پی
رملی.

56. مڇڳڪ ماڻهي: دس ماڻهي، گهڻو ڀڻ ٻين و دوو ڪٽسائڻ ڪريو ۽ رانويو ڀي نيشارڻ دسو راسي مڻا دسو ڀي ۽ و نڀڙن شا ڳير ڪٽڻ را زڻ ميني يام سڙو مڙو، ٿيتر ڪٽڻ ٻي ٻي دادو ڙ تڻ ماشا شا ڪٽڻ تا فڻ ڦڻ ڪٽڻ را، هڙڪا مشا ڦڻ ٻي دسو ٺوي تڙي ماڻهو ۽ پڻ وڌيم ڙ، ٺي گڻ ڦڻ و جاري دل ڇاڻ ڦڻ و ڦڻ ڦڻ ڪا ڦڻ ڪريان، سڙو جاي.

دما قسم: ئيند گرو "كوك، گم" كا نيا كم نويسٽنى، بډنيا ي
گم تر هڻن ڪن نڙن وٽنڻ ي يا گڏو ڊگا ڪا ترو هڻورا ما نين
ڪر يا .

د. ناچج گوځی

5/6/2017 12:00 PM

<https://t.me/Drnajihgulpy>

چٲاکی کیمیا یی (chemical
weapons) ... د . نا جح گوٲایی

کور تا :

للم باسـدا سـر تا پـناسی چـکی کیمیایی دـخـینـ و و و و
بـراوردکردنی لـگـگـ جـر کانی تری چـکی کـکوژ، پاشان دیاریکردنی
جـر کانی چـکی کیمیایی، وکاریگر ریـکـانی لـسـر مـرـق ، دواتر مـثـووی
دروست کردن و بـکارهـنـانی چـکی کیمیایی لـ جیهاندا و لـ عیراق
سوریا دا ، ئینجا بـکار کانی پاراستنی مـرـق لـم چـکـ مـرگهـنـ ،
دواتر پـماننامـکـانی دژ بـ بـکارهـنـانی چـکی کیمیایی و ئـ و

ولاتا نەي كە چەكى كىمىيان ھەيە و گەلەك زانىياري تەريش.

دەكرە بىن گەلى كورد لە ھەرەمى باشورى كوردستان گەلەكى كىمىيا زەدەيە، زەربەي ناوچە كانى و گوندو شارچەكە كانى بىم چەكە بىمباران كراو، ھاوكلات چەندىن شارو گوند لە ژەھەماتى كوردستان بىھەمان شەو بىمباران كراو و زيان مەند بوون، بىيە پەوست دەكات ھەرەموو زانىياري دروستمان ھەيە لە سەر چەكى كىمىيائى، وە چىرەكى ئەم چەكە بزائىن لە مەژووى مەفەيدە بزائىن لە چەند شوينى تەري ئەم سەرزەمىنە تاوانى خوەقاندوو، ديار ئەم چەكە كەكوژە مەرفەخەي بىھەرەمى دەھەندە بى كوشتنى خەي.

چەكى كىمىيائى چەيە؟

چەكى كىمىيائى چەركەكە لە چەركەكانى چەكى كەكوژ (اسلحە الدمار الشامل weapons of mass destruction) كە ھەرەيكە لە چەكىيە (بايەلەجى و ناوكى و تەيشك) دەگرەتەو، و بىكارەھەنايەنان بى پەي ياساى نەودەوئەتە قەدەغە كراو، واتە چەكى كىمىيائى كەمەيك گاز و ژەھرى كوشتەيە لەكاتى بىركەوتنى بى مەفەكان دەيان كەكوژەت، بى چەركەھا شەو ئاراستە دەكرەتە لەگەي تەپى دوور ھاوژەھاوئەن، موشەك، كاتىوشا، ھەنارى دەستە، مەين، بىمەي فرۇكەو، ھەندە جار بى شەوئەي پەژاندەن لە ئاسمانەو، يان لەگەي چەكى ئاگر پەژەندەو، بىشەوئەي شەل، گاز، مادەي ئەق ھەيە.

موشەكى دور ھاوژە و ھەركە سەرى كىمىيائى دەبەت لە بىرەزى (60) مەتر لە سەرئاستە زەوى بەتەقەتەو، بىئەوئەي كاريگەرە ھەبەت و بلاو بەتەو، بىلام تەقەندەوئەي گەورەي موشەك و گەرمەي كاريگەرە خراپە دەبەت لە سەر گاز كىمىيائەكەو دەبەتە ھەيە لە ناو بەردنى ھەندەكى.

“با ” ئاراستەيە جوئەي ھەوا ئەيەكە گەورە دەبەنى لە بلاو كەردەوئەي گازى كىمىيائى بىيە ھەمىشە لە پەش وەشانەنى چەكى كىمىيائى دەبەت ئاراستەيە با بزائەيت.

چەكى كىمىيائى بىكار دەت بى يەكلا كەردەوئەي شەكەكان، لەكاتى چەنگە ناھەلە دوژمن بەرەو پەش بەت و سەورەكى بە دائەنەت، و چەگە گەنگ و سەراتەيجەكەكانى لە دەسەنرەتەو، قوئەيە بىرەكانى چەنگە دوژمن لەي ئەدرە و دەراوەكى و سەركەردەنى و نەمانى ورە لە ناو دوژمن دەخوەقەنى.

چەكى كىمىيائى كاريگەرە لە سەر بونەوئەري زەندوو ھەيە واتە مەرفە و گەيانە بىرەكان دەكوژەت، لەگەي كاريگەرە راستەو خەكە لە سەر چەستەيان، بىلام چەكى ناوكى زەندو نازەندو دەكوژە و دەروخەنى،

چٲكى بايٲلٲجى وٲك چٲكى كيميايى گيانلٲ بٲرٲكان لٲناو دٲبات، بٲلام
كارىگٲريٲكانى هٲواشترٲ لٲچاو چٲكى كيميايدا ئٲويش لٲٲٲگاي
”هٲواو، خوردن، ئاو، يان دٲرزى لٲدانٲو“ توشى مرٲف دٲبٲت، توش بون
ماوٲيٲكى ديارى كراوى پٲ دٲچٲ هٲتا بٲكترىاكٲ يان فايرٲسٲكٲ
ماوٲيٲ كٲ كٲوتن و زٲربوونى دٲگوزٲرٲنى لٲ جٲستٲدا ئينجا نيشانٲى
نٲخٲشٲكٲ دٲر دٲكٲويت، دواتر نٲخٲشٲكٲ بٲاوٲ دٲكات لٲناو
جٲستٲدا، دواتر چارسٲرو كٲنترٲ دٲكرٲت، ئٲمٲش واتاي ئٲوٲيٲ
مرٲفٲكان تواناي داهٲننيشيان هٲيٲ لٲ ٲوخاندن و مرٲف كوشتندا.
لٲٲوانگٲى سٲربازيٲوٲ سوپاكان بٲكار هٲناني چٲكى كيميايى بٲ
باشتر دٲزانن چونكٲ كارىگٲريٲكانى خيرا تر و زوو دٲردٲكٲون لٲ
چاو چٲكى بايٲلٲجيدا، هٲربٲيٲ ئٲمٲريكا لٲسالى 1969 دا بٲيارى
هٲٲوشاندنٲوٲ بٲرنامٲى چٲكى بايٲلٲجى ولاتٲكٲى دا.

خالٲكى نٲرٲنى چٲكى كيميايو بايٲلٲجى ئٲويش بٲهٲى گٲرانكارى
كٲشو هٲواوٲيٲ، بٲتايبٲ ئاراستٲى با، زٲر جار بٲ هٲى گٲٲانى
ئاراستٲى باوٲ، ئٲو ژٲهرٲ يان بٲكترىاكٲ دٲگٲرٲتٲوٲ بٲ سٲر
هٲزٲكانى خٲى يان هاورٲكٲى و ئٲوكات ئٲنجامٲكٲى پٲچٲوانٲ
دٲردٲچٲت.

جياوازيٲكى ترى چٲكى كيميايى و بايٲلٲجى ئٲوٲيٲ، بٲ بٲٲكى كٲم لٲ
باكتريا كٲ جٲند كيلٲيٲك بٲت دٲتوانى خٲٲكيكى زٲر توش
بكٲيت، بٲهٲواشى بٲلام لٲبٲرامبٲردا دٲبٲت چٲندين تٲن چٲكى كيميايت
هٲبٲ ئينجا دٲتوانى بٲكارى بهٲنى تا ئٲنجامى هٲبٲت، هاوكات شوينى
دروست كردنى چٲكى بايٲلٲجى دٲكرٲ زٲر بجوك بٲت و لٲ هٲدٲيٲكدا
يان خانويٲكدا كٲ (50-100) مٲتر بٲت و لٲدٲبٲيٲكى ترشيدا بٲكترىا
بچينيت و گٲش بكات و كٲس نٲيبينٲت، بٲلام بٲ دروست كردنى چٲكى
كيميايى شوينى گٲورٲترو ئامٲرى زياترى دٲوت و كٲشف كردنیش
ئاسانترٲ، بٲيٲ هٲموو دٲولٲتانى فٲقير و بٲ هٲز دٲتوانن ئٲم
چٲكانٲ بٲرهٲم بهٲنن و بٲواتايٲكى دى لٲٲوى خٲرجٲوٲ هٲرزانٲو
دروستكردنیشى ئاسانٲو كٲنترٲ كردنى گرانٲ.

زٲربٲمان بٲرنامٲكانى چٲكى بايٲلٲجى عىراقمان لٲبىرٲ كٲ لٲ
راگٲياندنٲكانٲوٲ باسيان دٲكرد، گوايٲ تاقيگٲكانى دروستكردنى ئٲم
چٲكٲ، گٲرٲكن و بٲسٲر پشتى سٲيارى گٲورٲى تٲٲلٲوٲ دٲگوازرٲنٲوٲ
و لٲ پيش چاوى پشكنٲرٲكان ونيان دٲكٲن، واتٲ دٲكرٲت بٲوشيوٲ
گٲٲٲكٲش چٲكى بايٲلٲجى بٲرهٲم بهينرٲت.

جٲرٲكانى چٲكى كيميايى:

زیاتر ل 70 جر {کی کیمیایی تمار کراو ل ماوی سادی بیستمداد ک لشیو و دخی شل و گازو قق دای، لوانه هندیکیان کوشند نین و هندیکیان کوشندن ،، ئوانی ک کوشند نین ل سرتاو ئامازیان پ ددکین ، کاریگریان تا 24 کاتژمیر مرئی برکوتوو باش دبتاو وک:

گازی هراسان کر : ک لکاتی خپشانندانو هندی کردوی تردا بکار دت و هرگیز نابت هدی کوشتنی مر قکان تها ب ماوی 24 کاتژمیر کاریگری دائنت ل سریان.

گازی فرمیسک ئاو: ئمش دبت هدی وشان و سوربونوی روپ شخانکان و فرمیسک هاتند خوارو لچاو. هندی گازی تر دبت هدی شانو، یان شانو و فرمیسکو پزمینو کک پکک و. چکی کیمیایی جری کوشند: ب هدی شوازی چون ژورویان و کاریگریکانیان ل سار جستی مر ق، دکران ب چند بشکک و: یکم: چکی کیمیایی خنکندر ، ئم جر چک (هکار) هیرش دکات سار کئندامی ه ناسو دبت هدی خنکندن وک گازی کلر .

دوو م: چکی کیمیایی (هکار) سوتندر یان وشندر وک گازی خردل سسم: چکی کیمیایی خون کار ل تکدانی فرمانکانی خون دکات وک گازی سیانیدی هایدروجن

چوارم: چکی کیمیایی دمار یان هکاری دمار: کار ل سار دمارکانی هست وجووی مر ق دکات وک گازی "سومان، توبان، سارین، فی ٹیکس" پنجم: چکی کیمیایی ل بیرجونو: جری ٹیفلیج کردن و ل جوو خستنی مر ق، وک "کلایکلتر، فینیسایکلیدین، BZ " ئم جر چک و ل مر ق دکات (هستی نممنی، ٹیفلیج و ب جول دککو، ناتوانی هیچ بیارک بدات وک ن خشی ل بیرجونو و توش بوبت).

ئستاش ب کورتی و پوختی جریکانی چکی کیمیایی باس دککین: یکم: چکی کیمیایی خنکندر (هکاری خنکندر) choking agents: بشوویکی گشتی هیرش دکات سار سیکان و کئندامی ه ناسو، نمونی گاز خنکندرکان (کلر CL ، فاسجین PG ، دای فاسجین DP ، کلر بایکرین PS) .

گازی کلر chlorine : نگی زردو مبل و سوز، ب نکی تیژی هی قورستر ل ه و ا ب هی همیش ل سار ئاستی زوی و ب نزمی دمنندو، کات ب جستی دککو دبت هدی وشاندنو بریندارکردنی چاوکان و پست، ئاو بچاوکاندا و ب لوتدا دبت خوارو، کات دکبت سیکانو ب کارلکی کیمیایی ئاینی

هایدرجین له خانګان دږدځهڼی و ترشی هایدرګلریک دروست دکات ، ئم ترشش ټوشځنږر بښیګانو زیانګی زری په دګڼځینټ، بچارسری بږکځوتن بګلر پښوسته یګسر کښی بږکځوتوو بږټه بږ هډوای پاک و شووینی بږکځوتوو بږ ټاو بشږت، هډمیش ګازی کلرو چګ کیمیاګی تر لهګڼ بښمو ټځینډوډا دهاویرین، ئمښ وادګات بږ ټووی زیاتر و ځرا بډاو بډټو، ئګر ګازی کلر بږ شو یګی ځست بږ پښست بګو ټوا دښوتځتو و بډق دکات و بریندار دډټ.

فښجین phosgene: ګازګی ځنګځنږر، بښیګم جار له 19/12/1915 لهجنگی یګمی جیهانیدا ئمانیا 88 تن لهم ګازی دږ بږ سوپای بږیتانیا بږکار هډا (120 سږباز کوژران و 1069) بریندار کځوتن، دروست کردنی زږ ئسان.

نیشانګی بږکځوتن بږ ګازی ځنګځنږر بریتی له (کځک، ټنگ ټفښی، ئازاری قځزځی سنگ، دواتر سیګان بډټو او ګازی ځیان ناګن و مږځک هښست بږ ځنګان دکات) .

دوو م : چګی کیمیاګی (هګار)ی سوتځنږر یان ټوشځنږر “agents blister”

“vesicants” : ئم جږر چګ کیمیاګی کاردکات سږ خان زیندوګی لهش و دډټ هډی سوربونو و سوتان و یان دروستکردنی بډق، لهګای پښتو و یان کځنډامی هډناس و سیګان و ګازی ځی دکات، بږ هډشوځنګی لهش بګو و وګ سوتان بډق ګږوری په ټاو دروست دډټ، بډتایبټ شوځنګ ناسکګی لهش (بن هډنگ و بن ټان و ئندامانی نځینځی مږځک) ، هډروها ئګر بږچاو بګو زیانی زری په دګڼټو مږځک کځم بینا یان کوځ دکات، هډروها بډهډمان شیو کار لهسږ و پښځانګی بډری هډناس و سیکډان چګګان دکات و لهګاریان دځات بډوچږر مږځک توشی ټنگ ټفښی و ځنګان و پاشان مردن دډټ.

جږګی کیمیاګی سوتځنږر (بډق دروست کږ) بریتین له (کبریتی ځږدځل “موستارد” sulfur mustards H,HD و نیتروجینی ځږدځل HN nitrogen mustadrds و لیوزایت lewisite L و ټوکسیمی فښجین phosgene oxime CX) ، کاریګریګی ګانی ئم جږر ګازانډرځاین و درنگ دږدکځو لهسږ کښی بږکځوتوو، بډی هډندځار دډټ هډی کوږی چاوګانو زیان مډندی سیګان و پاشان مردن.

چګی کیمیاګی ځږدځل : ټوشځنږر و بلوق دروست کږ، بښیګم جار

لـساى 1822 دا بـرهـم ها تو، بـلام کاريگـريـ ژـهـراوـيـکـانى کـشف
نـبوو هـتا ساى 1860، لـجـنگـي يـکـمـى جـيـهـانـيـدا بـکار ها تو بـتـ
هـي زيان گـيـندن بـ چاو و سيـکـانى سـربازـکان، و هـندـکـيان تا
دواى 40 سا هـر بـ دـردو ماکی ئـم گازـو ناـندويـانـ.

تايبـت مـنديـکـانى گازی خـردـل (Mustard) : گازی خـردـلـي
پاک بـبـنگ و بـ بـنـ، تفتـ، ناوی خـردـلـي لـنـراوـ چونکـ بـيـکـم
جار کـ بـرهـم ها بـشـوـيـکـي ناپاک بـني خـردـلـي لـ دـهاـت،
هـندکـ دـلـن بـني وکـ پيازي گـنيو وايـ، بـلام ئـم بـنـ زـر
لاوازـو دواى جـن هـناسـ دانـک هـست بـ بـنـکـي ناکـي، هـندي
جاريـش بـنگـي زـردو مـيلـو قاوـي دـردـکـوت پاش تـقـينـو، گازی
خـردـل بـ کارلـکـي کـيميـايـي لـگـگـ خانـوشـانـ زيندوـکانـدا دـگـگـت
بـ ثايـنـاتي سـلفـنيوم، ئـميش خـي دـبـستـت بـ ژمارـيـکـي زـر لـ
گـردـيلـ زيندوـکان لـجـري پـتـينـکان و چـوريـکان، و اتـ کاريگـري
درـژ خايـني دـمـنـتـو لـ ناو لـشـدا، گازی موستاردی کبريتی
کاريگـري لـسـر چاو، پـست، کـئـندامـي هـناسـ دائـنـت، هـروـها
دـبـتـ هـي لاوازکردنی مـخـي ئيسک و ژـهـراوـي کردنی گـدـو کـئـندامـي
دـمار، گازی خـردـل گازـکـي جـگـير و کاريگـريـکـانى دـرـنگ
دـردـکـويـ.

گازـکـي جـگـير و زـريـش دـمـنـتـو، شـش ئـو وندـي هـوا قورسـ بـيـ
لـشوـنـد نـزماکـندا کـدـبـتـو، بـماوـي دوـژ لـ کـشو هـواى
ئاسايدا دـمـنـتـو بـلام لـکـشو هـواى ساردا تا ماوـي جـند
هـفتـيـکـيان مانگـکـ زياتر دـمـنـتـو، گازی خـردـل زـر تيژ
چونکـ لـسـر جلو بـرگو هـندي جاريـش دـمامـکـکان دـبـيتو دـچـتـ
ناو لـشـ.

لـساى 2015 تيمـکـي بـريتـاني سـردانى هـبـجـيان کردبوو
، نمونـيان لـ ژـر زـمـينـکـانى هـلـجـ و رگـرتـبوو، دـرکـوتـو کـ
تايستـا کاريگـري ئـو گازـ لـو شووـنـد، تاريک و نـزمـ دا کـ
خـريان تـ ناچـيت ماوـتـو.

نـشانـکـانى بـريندار بوون بـ خـردـل:

کاريگـريـکـانى بـرکـوتـن بـ گازی خـردـل لـدواى يـک کاتـزمـر هـتا
24 کاتـزمـردا دـردـکـوي، تايستـا چارـسـرکـي تايبـت بـ ئـم گازـ
ژـهـراوـي نـي، تـنها کارکردنی خـيرا بـ لابردنی ژـهـرکـ لـشوينـي
بـرکـوتـندا کـمـکـسودى دـبـت بـ کـم کردنـو و کاريگـريـ
خراپـکـانى ئـم گازـ کـيميـايـي .

سوتـانـو و چاوـکان، هـاتـنـخوارـو و فرمـسکـي زـر لـچاو، سوربونـو و

هه وکردنی پست، سوربون و و ئاوشی ووپشی خانه کانی ناو باری هه ناس و سورنچک ،،، هتد، ککک، گرانى دنگى قسه کردن، نابینا و کوهر بون، دروست بونی بلق لسه ر لاش وک سوتان، د تچون و شانه و، سکچون، تنگ نه فسی).

گاز سوتنه رکان لچاو گازى دمار ک متر خه د کوژن لکاتى وشاندياندا، ب نمونه گازى سومان په نجا ئو وندى خردل توانای کوشتنى خراى مرڤو گيان له بره کانی هه ی، بلام بريندارانى گازى خردل دواى چه ندين ژيان چه ندين هه فته دمرن، بلام گازى دمار يه کسه ر له جگای خى دى کوژت.

سه هم: چه کى کيميايى(هه کارى) خوين blood agents :

کمه م هه کارن (چه کى کيميايىن) له يگای پست و چاو و هه ناس و دچنه ناو له شى مرڤو گيان له بره رکانه و ئينجا ب ناو سوڤى خوڼن دبنه هه ل کار خستنى خرکه سور کانی خوڼن تا نه توانن ئه کسجين بگوازنه و ب ناو خانه کانی لاش به هه يه کگرتنى سياندى له گه هيم گله بينداو مادي هيم سيانين په ک دت، ئه م ش توانای گواستنه وى ئه کسجينى ني، له ئاکامدا دبه ت هه خنکاندى خانه کانی لاش و له کاتیکدا مرڤو کک توانای هه ناسه دانيشى هه يه، بلام خانه کانی لاش يه ل دواى يه ک دخنکه ن چونکه ئه کسجينيان په ناگات له سيه کانه و.

چه کى کيميايى خوڼن له شو وى شل و گاز دا هه ن، بریتين له (سيانيدى هايدروجن AC hydrogen cyanide و کلر سيانجن CK cyanogen chloride، و زرينخ SA arsine)، به کورتى سيانيدى هايدروجن HCN، يه ککک له گاز کانی خوڼن له پله ي گهرمى ئاسايى ژووردا شله يه کى به ئنگه، دکر له شو وى گاز يان خوڼى سيانيد به کار به نرته، له بهر ئه وى زه ر به خرايى دبه ت به هه م به چه ککى کارىگر دانانرته له شو ښى کراو دا، وات له دشتو د رو شاخه کاندا، بلام له شوينى داخراودا زه ر کوشند يه.

گازى سيانيدى هايدروجن کار دکات به هه ي (له کار خستنى ئه نزي مى سايت کره م ئه کسيديز) ککککککى بنه تى هه ي له هه ناسه دانی خانه کاندا، ئه م ش مردنى خانه کان دروست دکات و پاشان مردنى جه ست.

نيشانه کانی بهرکوتن به گازى سيانيد:

کسى بهرکوتوو به م گاز هه ست به نا حته و تنگه تاوى دکات، ژمارى هه ناسه دانی زياد دکات، گه ژ دبه ت، سه رى دشى، هه ست به خنکان دکات، هه ناسه دانی نا حته دبه ت، گرژى ماسولکه کانی لاش،

شان و، ه ناسه دانی د و ست، ل ه ش خ ی د چت، ئینجا د مر (.
چار ساری ژ هراوی بون ب گازی سیانید (گازی خو) ب ه ی ب کار
ه نانی مادی یان تریاقی (پارا ئ میند پر پی فینن PAPP) ، د ب
یکس رو فوری پی بدر، ئ گینا مر ف ک د مر.

چوارم : چ کی کیمیایی (ه کاری) د مار (ئ عصاب) : nerve agents
ب ناوبانگترینی چ ک کیمیایی کان، ش وازی کار کردنی ل س
مر فی ب رک و توو ب ه ی ل کار خستنی ئا ماز د ماری کان و ی ل
ک ئ ندامی د مار و ب ه موو ل ش، پ ک هات ی ئ م گازان بریتی ل
(ئا ویت ی فوسف ری ئ ندامی Organophosphorus Compounds) ، ئ مان
ب چ کیکی ز ر کوشند ئ ژمار د کرین چونک : (ل ووی پ ک هات ی
کیمیایی و ج گین، ب ئاسانی بلاو د بند و، ز ر ژ هراوی ن،
کاریگ ریان خ رای چ ل ل ی پ س ت و ب رک و لت یان ل ل ی
ه ناس و، دروست کردنیان ب ت کنیک کی ساد و ئاسان ، خ رجی
دروست کردنیان و د سک و تنی ماد خا و ک ی ه رزان) ، چ کی کیمیایی
د مار ی ک مجار ل ئ مانیا ب ره م هات و ک م و و کوژ ک، سارین ب
ی ک مجار ل مانگی (10 و 11 / 1938) ل ئ مانیا و ل کارگی
(I.G.Farben) ب ره م هات ل لای ن زانای ئ مانیا (جیرهارد شر دیر
(ل گ ل گاز کانی تری د مار (تابون و سومان) ب م ب سستی
پ ر پ دانی مادی ی ک ب کوشتنی م و زیان ب خش کان، کات خ ی و
تیم ک ی ب ر ئ م گاز ک و تن ب ما و ی مانگ ک ل ج گ ک و تن، (و ش ی
سارین پ ک هات و ل ی ک م پیتی چوار زانا ک ئ م گاز یان درست
کرد و).

ج ر کانی گازی د مار (Nerve agent) :

- تابون GA یان توبان tabun دروست کردنی ئ م گاز ز ر ئاسان ب ی
ولات ف قیر کان و ک چ ک د ک ن و ب کاری د هینن، ب لام
ولات پ شک و تو کان ج ر کانی تر ب ره م د ه ن.
- سارین GB sarin ب ش و ی شل و گاز ه ی، ب ب نگو ب ب ن زوو
د بت ب ه م ، ل ل گ ی ک ئ ندمی ه ناس و ه رسو پ ست و چا و و
د چ ت ناو ل ش و، ل خوار و نیشان کانو چار س ر ب ه موو
گاز کانی د مار ئا ماز ی پ درا و، ه رو ها م و و ی ب کار ه ن ئ م
گاز کوشند ی ش.
- سومان GD soman کاریگ ر ی کانی ل ل گ ی ب رک و تنی پ ست و
ک ئ ندامی ه ناس و د بت
- سایکل سارین GF syclosarin
- فی ئیکس VX ، س د ئ و ندی گازی سارین ژ هراویتر و کوشند ی،

بشـوئـی شـل و گـاز هـی، لـسـر زـوی و کـلو پـلو شوـنـد
بـرکـوتـو کـان بـ ماوـیـکی درـیژ دـمـنـتـو، بـتـایبـت لـ وـرزی
ساردا زیاتر لـ مانگـک دـمـنـتـو، لـگـای چاو، پـست، کـئـندامـی
هـرس و هـناسـو وـ کاری خـی دـکـات، یـکـمـجار لـسـالی 1950 لـ
بـریتانیا دروست کراو، نیشانهـکانی ژـهراوی بون بـم گاز پاش
چـند چـرکـیـک دـر دـکـو.

چـنیـتی کار تـکـرنـی گازی دـمار بـ سـر مـرـفـ: زـر بـخـرایـی کار
خـی دـکـات کـات لـگـای هـناسـو دـچـتـ ناو لـش، ئینجا لـگـای
خوـنی ناوسـیـکان دـگـوازـتـو بـ هـموولـش، هـرکـسـک بـکی تـواو
هـمـزـت لـ ماوـی دوو دـقیقـدا دـیکوژـت، بـمـام ئـگـر لـگـای
پـستـو بـت کاریگـری کـم هـیواشترو لـسـرخـ دـردـکـو، هـمان
شیو ئـگـر بـیکی تـواو لـپـستـو بـر لـش بـکـو و ئـویش هـر
کوشند یـ و مـرـفـ بـرکـوتـو کـ دـکوژـت.

کـاتـک گازی دـمار دـچـتـ ناو لـشـو دـبـتـ هـی تـکـدانی کاری
ئـستیل کـلین کـ لـ کـتایی دـمار کـانـو دـژـت بـ گـرژ بونو
خاوبونـو وـی ماسوـکـکان، ئـمـش دـکـات کـ بـردـوام ئـستیل کـلین
بـژـت و بـبـت هـی گـرژ بونی ماسولـکـ و ژانی لیک و دواتر مردنی
بـرکـوتـو کـ.

نیشانهـکانی بـرکـوتـن بـ گازی دـمار:

(ژانی لیک بـزـری، ئاو هاتـنـ خوارو بـلوتـدا، هـست کردن بـ
فشار لـسـر سنگ، بچوک بونـو وـی بـلبـیـی چاو بـقـد یـک نوکـدـری
لـ دیت، سـرئـشـو ماندوبون، جـگا بـخـت ناگری و دـت خاو دـبـتـو،
گـژ دـخـی، کـکـو و هـناسـ تـنگـی، شـانـو و لاوار بونی ماسولـکـکان،
گـرژ بونو بـقـ بونی ماسولـکـ، ئینجا مردن)

لـکـاتی بـرکـوتـن بـ گازی دـمار مردن بـهـی گـرژ بونی ماسولـکـکانی
سـیـکـانـو و هـروـها کاریگـری گاز کـ لـسـر ناوـندی هـناسـدان لـ
کـئـندامـی دـماردا وـو ئـدات، واتـ کـسـک بـ هـی خنکـانـو
دـمـرـت.

تریاق یان چارـسـری گازی دـمار بـ (تـکـکـیـک لـ مادـی ئـترـپـین
و مادـی ئـکـسیم) دـبـت، ئـبـت زـر خـرا ئـم چارـسـری بـ بـکـرت
تاکو لـمردن ژـگاری بـت.

هـروـها دـکـرت تیمی فریا گوزاری بـ خـرایـی و یـکـسـر فریا بـکـو و
بـ لابردنی پیس بونی شوـنـکـ، شـردنی بـرکـوتـوان و گـیـنی جـلو
بـرگـکانیان، و چارـسـر لـ نـخـشـانـکانـدا هـی بـ ئـم گاز.

** لـ کیمیا بارانی گونـدی سـوسـنـان لـ ناوجـی قـرـداخ لـسـای

22/3/1988 دا ئېو گوند ب چ کی کیمیا یی د مار (سارین) ب ردومان کرا ب کاتیوشا، پاش گ یاندنی بریندار کان ب خ ست خان ی ئ وکاتی م لب ندی ی کی (ینک) هر ه موویان جار س رکران ب مادی (ئ تر پین سلفیت) ل گ ش ردنیان و گ یی نی جلو ب رگیان، پ شتر زیاتر ل 750 ئ مپول ئ تر پین گ یشتبوی خ ست خان، پاش ت واونی ئ تر پین، مادی (های سین) مان ب کار د ه نا ب نا چاری ئ ویش کاریگر ری ئ رینی ه بوو.

پنج م: چ کی کیمیا یی ل بیر چون و: ج ری ئیفلیج کردن و ل جو خستنی مر ف، و ک "کلایک لیتز، فینیسایکلیدین، BZ " ئ م ج ر چ ک و ل مر ف د کات (ه ستی ن م نی، ئیفلیج و ب جو د ب، ناتوانی هیچ ب یار ک بدات و ک ن خشی ل بیر چون و ی توش بو ب ت).

گاکانی خ پاراستن ل چ کی کیمیا یی:

کاتی ج نگی کیمیا یی یان بای ل جی رو ئ دات، س ر باز ک پاریزراو تر تا ک س کی م د نی چونک هیچ نا ک لو پ لی خ پاراستنی هی، ب لام ک سانی م د نی هیچ ه کار کیان نی ب خ پاراستن، ئ م ش م یی تی و نا خ ش ی کانی ج نگی چ کی ک کوژ.

ل ر دا باس ل خ پاراستنی کاتی و دیاریکراو د ک یی ل ناو ما دا ک ت و و ب و ی ب مبارانی کیمیا یی د بین و:

• د ب ه من و ل س ر خ بین و ب زانایی و دانایی ه سو ک و ت ب ک یی، ی ک س ر ب چین شو نکی ئارام و پار زراوی ناو خانوو ک و ات گشت ئ ندمانی خیزان.

• داپ شینی د مو چاو ب خاولی کی ت کراو، هر پانز د قیق جار ک خاولی ک ب گ یی ب ی ک کی دیک، ناب ت کاتی گ یی نی خاولی ک ه ناس بد یی.

• کات جلی تایب تی خ پاراستن نی ل ما دا پ و ست جلی ئ ستور ل ب ر ب ک یی، و ک جلو ب رگی پ ست یان جلو ب رگی بارانی ک نا ه مادی کیمیا یی ک ت پ ت ب س ر ج ست.

• ل ب رکردنی جزم یان پ و او کی در ژ و د ست وانی پ ست ل د س ب ک یی

• ناب ت ب ر ک و تن و و بدات ل ن و ان خ تو هر ک س کی تردا، ن بادا ئ و ک س ب ر ک و تی کیمیا یی ب ت

• داخستنی ه موو کونو ک ل ب ر کی خانو ک یان ه د ک، ب تایب ت د ب ئا گاداری کونی مو ب رید و س پلیت بین.

• ش ردنی ل ش ب ئاوی ساردو سا بون، ئاوی سارد ر ژ ی ب ه م بوونی کیمیا یی ک ک م د کات و، د ک ر ت تایتیش ب کار به نر ت

• کات ئاو دښت ناکو دتوانی پډدری تالک هی منالان بپرژنی
بسر شوینی بډرکوتودا، ئډگر پډدری نډبوو دتوانی ئاردی نان
بکار بهینی، دډبت خرا دواي نیو دډقیق پډدرکک یان ئاردکک
لابډیتو هم دډس پډ بکډیتو.

• نابډ لډ ما یان لډشوینی خډشاردان بډینډ دډرو تاکو دډنیا
نډبین لډ نډبونی مډترسی و گازی ژهرای لډدډرو، هډروها دډنیا
بین لډ سډلامتی هډمووان ئوانی لډگډگتن، ئډگر باری تډندروستیان
تک چوو ئوا دډبت پډنا بډ تیم پزیشکیکډکانی نریک لډخمان
بډین.

• نابډ نریک بکډوینډو لډهیچ پډپډیکی چډوری، یان باډندډی
مردوو، ئاژډی مډدار بوو، یان ئو یاریډ خډتډنډرانډ کډ فډ
ئډدرډن و پاش هډگرتنو دډس لډدانیان ئتډقنډو وک)
قډلډم، یاری، کډلو پډل وشتی سر سو هډنډر)

• دډبت پډنا بډرینډ شووډنډ بډرزډکان، چونکډ گازی کیمیای قورستر
لډهوا و لډشووډنډ نزمډکان کډدډبتو.

• دډبډ خمان نډخورډنین یان بلډقډکانی سر جډستډ نډتډقډنین کاتډ
بډر کیمیای دډکډوین

دډبت پارډزگاری لډ پیس نډبونی خواردن و خواردنډو بکډین
لډوکاتډدا تاکو ئوانیش پیس نډبن بډ گازی ژهرای، چډن؟

شډردنی دډست و پل بډئاو سابون پډش نان خواردن، هاوکات دډبت
کاسو کډوچک و پډخډرډکان بشډین پډش بکار هډنایان .

هډگرتنی خواردمډنی لډئاو دډفرکی تډختډ یان شووشډ یان
کانزایی سډدراوای مډحکډمدا

هډگرتنی ئاو بډهمان شډو لډئاو دډفری شووشډ یان تډرمز و
سرکډی داخراو بډت بډوډرقی مډم کراو و مډحکډم.

هډوډدان بډ داپډشینی سډرچاوډکانی ئاو (تانکی ئاو) لډسر بانی
تډلارډکان یان خانوډکان تاکو پیس نډبن و ئژانډ سودیان لډ
وډبگیرت.

چډنیډتی دروست کردنی دډماکک تاکو بمان پاډډزی لډ بډرکډوتنمان
بډچکی کیمیای:

دډکرډ مرډف لډوکاتانډدا خډی دډماکک دروست بکات بډ خډی ئویش
هډندی مادډی پډوستډ بډ دروستکردنی لډوانډ دوومقډبا، کډم لډکډ،
پارچډ قوماشیکی خام، پډنج کډوچک خډلوزی هاډډاو یان کاربډنی
چالاک، لاستیک و لکډنډر "تیپ"، ئمانډ بډشیوډی دډمامک بډ کارتډنډ
مقډباکان کونی وردی تډ دډکډین و ئامادډ دډکرډت وډوزکډ و خامکډ

په ګڼو د اټومونو په لکونو او لاستیکو کې د کربن د سټرو ګڼو ، په وشلو د ماکو کې ناسای د دروست د کربن ، د توانی چاویلوکې مزل کردن په کار بهنن په پاراستنی چاو ، ګڼو په پارچه یی لکه لکه بئاخینر تا گازی ژهر او نچته ناویو.

مټووی په کاره نانی چټکی کیمیا یی:

په کار ه نانی چټکی کیمیا یی له جټنگ کانا پشین یی کی مټووی ه یی د ګڼو په ۲۰۰۰ سا ی ۲۰۰۰ په زاین ، له جټنگ کانی هندی کانا ، جټر ه مټکیان یان دوکټکیان په کار ه نانو په تټه یی (خاوبونو ، ګڼی و باو شکدان و خواوی) ، له جټنگی نانو ساسانی کانو نټسپارته کانی یی نان له سا ی ۴۲۳ په زاین نټسپارته کان دژی ساسانی کان په کاریان ه نا ، نټویش په سوتاندنی خټووزو کبریتو قیر ، که دوکټکی خنک نری دروست د کرد . په درټزایی سد کانی مټووی چټکی کیمیا یی په کار ها توو ، په تایبټ و زټرترینی له سد ی بیست مداو له جټنگی یی کی می جیهانیدا بو ، لایه نټ کانی په شټداری شټر لوان (روسیا ، فټر نسا ، نینگلټرا ، نمانیا ، نمریکا) چټکی کیمیا یان دژ په یی کتر په کار ه نانو ، ژمار ی قوربانیا ګیشته ملی نټک و هشت سد ه زار کس ، نټوچ کانی ش بریتیبون له (کلارین و فټسجین و خټردل) ، له کاتټ کدا ژمار ی کوژراوانی جټنگی جیهانی یی کم ګیشته نزیک بیست ملیان مرټف .

له جټنگی یی کی می جیهانیدا که په جټنگی کیمیا یی ناسټرو او په یی کم جار چټکی کیمیا یی جټری گازی کلټر له ۲۲/۴/۱۹۱۵ دا له لایه نټ مانیاو دژ په سټربازانی فټرنسا و جټزائیرو کانا په کار ها له شاری (ئیبرس) یی بلجیکا که د کټوټ سټر سنوری فټرنسا ، له لگای فټوټو دټیان تټن له کلټری شلیان په ردایو په سټر سټرباز کانا ، نټم په ردومان درټژی ه بو تا ۲۵ ژی نسان و تا دواتریش ، زیاتر له پینج ه زار سټرباز گیانیان په خشی و زیاتر له پانز ه زار بریندار بون ، په ۲۹/۴/۱۹۱۵ دا نرو او په ۱۹ ژی قوربانیا چټکی کیمیا یی دیار له م ژشدا په ردومان کیمیا یی په ردوام بو ، دواتر له ۱۹/۱۲/۱۹۱۵ نټ مانیا ۸۸ تټن فټسجینی دژ په سټربازانی په ریتانیا په کار ه نا ، دواتریش له سا ی ۱۹۱۷ دا گازی خټردلی په کار ه نا هټر له نزیک شار چټکی ئیبرس .

نټلمانیا په یی کم ولات د اټوم نری له جیهانیدا که چټکی کیمیا یی په ره م ه نانو و په کاریشی ه نا له جټنگدا ، شیمان د کربن ۱۶۸ تټن کلټری

بـکار هـناوـ دژـ نـیارـکانـی ، بـشـوـی گشتی لـ جـنگـی یـکـمـی جیهانیدا 124000 هـزار تـن چـکـی کیمیاـی بـکار هـاتـو (کلـر وفـسـجینو خـردـل)

سـرباری پـشکـوتـن و گـشـسـندن و دروست کردنی چـکـی کیمیاـی لـسـر ئاستی جیهان ، لـ جـنگـی دوـمـی جیهانیدا ئـو چـکـی بـکار نـهـات ، بـیـ بـجـنگـی فیزیایـی ناوی دـرکـرد ، بـلام ئـمـریکا لـ جـنگـی فیتنامدا جـرـ چـکـی کیمیاـی بـکار دـهـنا بـ لـناو بردنی (بـروبومی کشتوکاـو دارستانـکان) واتـ گیا بـ (herbicide) کـ پـ دـوترا (agent orange) ، ئـویش بـ برسی کردنی خـک لـگای لـناو بردنی بـروبومی کشتوکاـلـو ، هـروـها دارستانـکانیشی لـناو دـبرد تاکو شـگـگـکان شووـنی خـشـاردنـو یان نـمـینـ.

مـغـل و تاتارـکان سالی 1743 مشکی تـپـیوی بـ تاعونیان بـکار دـهـنا بـ داگیر کردنی ئـوشارانـی کـ گـمارـیان ئـدا ، مشکـکانیان دـخستـ ناو شووراکان تاکو ئـوانـی لـوـن بترسـنو ورـیان نـمـنی بـهـی بـاوبونـوـی نـخـشی تاعونـو ، هـرچـند ئـمـ چـکـی بایـلـجـیـ، لـ کـتایـی سـدـی پانزدـهـمـدا ئیسپانیا و ئینگلیز لـکاتی داگیرکردنی ئـمـریکادا بـ تـکشکاندنـی دانیشـتوانـی هیندـ سوورـکان و خـمـات و دیاری پیسکراو بـ فایرـسی ئاوـ دـنارد بـ هیندـ سورـکان تاکو ئـو نـخـشیـ لـناویاندا بلاو بـتـو ، لـسـدـی هـژدـهـمـدا و سـکان لاشـی مردوی مرـفـکان بـهـی تاعونـو دـخستـ ناو شوورای شارـکان لـ ئاسیای ناوـ است تا خـکـی زیاتر بکوژـتـو دواتر ناچار بـ تـسـلیم بونیان بکات.

ناپلین لـ زـربـی شـگـگـکانیدا ئاژـی مـدارـ بوی لـ نـخـشی تاعون و ئـنسراکس (سپـ قـویلـ Anthrax) دـخستـ ناو سـرچاوـکانی ئاو تاکو پیس ببن و خـکـ نـخـش بخت.

عیراقیش چـکـی بایـلـجـی جـری ئـنسراکس و ژـهـری بـتیلینیومی و دـسـ خستبوو، لـگای موشـک و بـمبـکانـو بـکاری دـهـنا ، بـلام بـمبـکان کاری گـری ئـم بـکتریا کـم دـکـنـو ، بـیـ پـژانـدنـی لـگای فرـکـو کاریگـری تـواوی دـبـت ، هـندـ سـرچاوـ باسیان لـوـ کردوـ کـ ژـم ئـو چـکـ بایـلـجیانـی لـسـر زیندانیانـی نـیاری ژـم تاقی کردـتـو بـتایبـت فـیلیـکان ، هـروـها ژـم سـرگـرمی پـرپـدانی جـرـ چـکـک بوو کـ تـکلـیک لـگازی کیمیاـی و ژـهـری بـتیلینیوم و تـزی بـکتریای ئـنسراکس بوـ، کـ زـر مـترسیدار بوو ، بـلام لـلایـن پشکنـرـکانی نـتـو یـکـگرتوـکانـو ئـم بـرنامیـ کـشف کراو هـوـشـینرایـو لـ دواـی جـنگـی کوـتـو .

لـ سـردـمـی داگیرکاری بـریتانیا لـعیرا قدا هـند سـرچاو باس لـ
بـکارهـنـد چـکی کیمیا یی دـکـن دژ بـ شـگـرـکانی سا ی 1920
لـلایـن ئینگلیز کانـو.

لـسـرو بـندی جـنگی یـکـمـی جیهانیدا بـریتانیا بـکتریای کـلیرای
دـکرد ناو ئاوی ئیتالیا کانـو بـ هـکاری ئـوی ئیتالیا
هاو پـیمانی ئـمانیا بوو، هـروها ئـمانیا بـ فرـکـمـی
میکر بی تعاونی دـدا لـ لـند نی پایتـختی ئینگلتر، سا ی 1946
باندـکی ئیسرائیلی ئاوی نیلی بـ میکـر بی کـلیرا پیس کردو و بـای
کـلیرا لـ میسر بلاو بویـو، هـروها لـ سا ی 1967 دا مـسادی
ئیسرائیل هـمان کردو ی دوبار کردو.

وـاتی ژاپـن لـ جـنگی دا دژ بـ چین و مـنشوریا سا ی 1931،
لـ ئاسمانـو کـچی هـگری نـخـشی تعاون و کـلیرای هـدایـ خوار و
، هاوکات گـنمیشی لـ ئاسمانـو دـکرد تا کو مشک گـنمـکـ بخوات و
لـ و گـو نـخـشیـکـ بلاو بـتـو، بـ هـزارن کـس بونـ قوربانی ئـم
چـکـکـ بایـلـجی، تـمارـکانی جـنگی ژاپـن و چین باس لـ کوشتنی 400
کـس لـ ئـسلی 600 کـسی گوندـک بـ چـکی بایـلـجی لـ سالی 1942 دا .

هـروها وـاتی چنی ژاپـنی بـ بـکار هـنانی چـکی کیمیا یی تـمـت
بار دـکرد لـ جـنگی دوـمی جیهانیدا و بلاوی کرد و کـ زیاتر لـ
2900 جار چـکی کیمیا یی دژ چین بـکار هـناو.

ژاپـن بـرد وام بوو لـ بـکار هـنانی ئـم چـکـکـ تا کـتایی جـنگی
دوـمی جیهانی و تـسـلیم بونی، دواتر و سیاو ئـمریکا سودیان وـرگرت
لـ شارـزایـکانی ژاپـن بـ دروستکردنی چـکی بایـلـجی.

تاوانی بـمبارانی هـر شیمو ناکازاکی لـ 6-8 / 1945 و 9/8 / 1945
دا کـ ترـپکی تاوانـکانی مـر قایـتی بوو.

لـ سا ی 1984 دا پیاوـکی دینی هـند سـورـکان هـند میکـر بی
سالم نیلای کرد ناو زـلاتـی چیشـخانـیـکـ و زیاتر لـ 750 کـس
ژـهراوی بون ، سا ی 1995 کـمـمـیـکی ئیسلامی بـ هـی شـاشـو لـ
سـر ئـتـبیل دامـزرا بوو میکـر بی کـلیرا و تعاونو ئیبـلایان
دـپرژاند ، ئـمش ترسـکی زـری خستـ ناو خـکی ژاپـنـو چـونکـ پـشـتر
کـسـکی نادیار شووشـیک لـ گازی سارینی لـ ژـرزـمینـکانی مـترـدا
بلاو کرد بویـو و زیاتر لـ 12 کـسی کوشـتـبوو بـ هـزارانیش بریندار
کرد بوو.

لـ ماوی جـنگی ساردی نیوان بلـکی سـشالستیو سـرما یـداریدا
زـرـک لـ ولاتان چـکی کیمیا ییان دروست کرد واتـ لـ نیوان ساـکانی
حـفتا و هـشتای سـدی رابردودا (1970-1980) ، مـزـند دـکـر 25

ولات ئېو چىكىيان بىرھىم ھېنا بىت، لىوانى (ئىمىرىكا 30 ھېزار تېن چىكى كىمىيى دىروست كىدوھىيىگىرتو، لىبىرامبىردا روسىا 40 ھېزار تېن دىروست كىدو، ھىروھى ھىرىكى لىولاتىكانى " عراق، كىريى بىلىكور، چىن، تايوان، ھىندىستان، پاكىستان، كوبا، لىبىا، ئىران، مىسر، ئىسرائىل، سوريىا) چىكى كىمىيى و بايلىجىان بىرھىم ھېناو .

لى سىرو بىندى چىنگى ئىراق و ئىراندا (1981-1988) چىكى كىمىيى بىكارھات لىلايىن عىراقو، دىر بى ئىران لىبىرىكانى چىنگىدا، ھىروھى عىراق بى لىناو بىردى گىلى كورد دىر بى ناوچىكانى ژىر دىستى پىشمىرگى چىكى كىمىيى بىكار ھېنا، لى 15/4/1987 و تا 29/8/1988 زىاتىر لى سىدان چار چىكى كىمىيى بىكار ھېناو، زىاتىر لى 400 گوندو شارچىكى و دىو و ناوچى بىمباران كىدو، تىرىكى ئىم تاوانى لى شارى ھىچى چىنگى دايىو لى 16/3/1988 دا ئىم شارى ھىچى بى چىرىھى چىكى كىمىيى بىردومان كىد، پىنج ھېزار كىس شىھىد كىوتى و دىيان ھېزار بىرىندارو ئاوارى بون، شارى ھىچى دواى شارى سىردىشت كىل 28/6/1987 دا كىمىباران كىرا، لى سىرئاستى جىھان بى چىكى كى كىوژى كىمىيى بىردومان كىراو پىكىم شارى زىرتىر قورىانى بىچىكى كىمىيى تىدا تىماركراو .

ئىمى سوريىا لى 21/8/2013 شارچىكى غىتلى بىردومان كىدو بى چىكى كىمىيى (1429) كىس كوژراو، (426) مىنلى تىدا بو، دوا چار شارى خان شىخوان لىچى 4/4/2017 بى چىكى كىمىيى بىردومان كىراو سىد كىس بونى قورىانى و 400 بىرىندار كىوتى، لى ئاىوزىكانى سوريىادا بىپى زانىارىكانى نوسىندىگى مىفى مىقى نىتو و پىكىگىرتوكان، بىسارىكىو 26 چار چىكى كىمىيى بىكار ھاتو بىستىان ئىمى سوريىا لى بىرپىرسى و ئىوانى تىرىش ھىزىكانى ئىپىزىسىن بوون، لى نوبىتىر لىدوانى ئىحمىد ئىزجو سىرىكى ئىكىراوى قىدغى كىدنى چىكى كىمىيى لى 29/4/2017 دا لى ساپادى ئىزى جىھانى چىكى كىمىيى دا دىلى لى سوريىا 45 چار چىكى كىمىيى بىكار ھاتو .

سىربارى ناردى شاندى لىكىپىن و بى سوريىا بىلام تائىستا پىكلا نىبىتو كى ئىم ھىرشانى ئىنچام داو، لىكاتىكدا كى پىشكىرانى نىودىولتى سىر بى ئىكىراوى قىدغى كىدنى چىكى كىمىيى پىشكىن بى چىكىكانى سوريىا كىدو لى حوزىىرانى 2014 دا نىتو و پىكىگىرتوكان بلاوى كىدو ھىموو چىكى كىمىيىكانى سوريىا لىناو براو .

سىرچاو نىو دىو تىكىكان دىن تائىستا چوار چار گازى سارىن

بکار هاتو یکه م جار له له بج و ل لاین ژمی س دام وو، که پینج هزار که سی مده نی گیاننیا بخت کرد، تانانت بینراو بانندی ل سار درخت کانه وو خست ت خوار وو، ب جاری دوو م ل ژاپن ل 20/3/1995 دا ل لاین که م ککی نیسلامی توند وو وو (ام شریکه) ل چ ند میتري کی شارد و شینرا بو هی کوشتنی خیرای 12 که سو پینج هزاریش بریندار بوون، سه م جار گازی سارین ل شار چکی غطی سوری بوو ل لاین ژمی که نی سده وو، ل 21/8/2013 دا، چوارم جاریش ل شار چکی ی خان شیخونی پاریزگای ئدلب و ل سوری، ئمجاریش ژمی ئسد تاوانبار، بلام تائستا یکلای نی ب ت وو هر نک نی دکات، ب م ل کوردستان چ ندین شوونی تر بر چ کی کیمیا ی جری د مار که وتو ل وانی شار د سیوسه نان که ل ئوار ی 22/3/1988 وات شش ژ دوی له له بج ب کیتی کاتوشاو گازی د مار ب ردومان کرا، ب ه مان ش و گوند کانی ب له کجا و دوکانو دوکر، ئژانی دواتر ب ج کی کیمیا ی جری د مار ب ردومان کرا ل ناوچی قرداخ، دواتریش گوند کانی گپته پ و عسکر ناوچ که ب گازی د مار ب ردومان کراو ل 3/5/1988، ب داخ وو تا ئستا ئم ب رواران ب جیهانی ن کراون.

ل 27/2/1988 دا بار گاکانی (ینک) ل ناوچی قرداخ نزیک گوندی ب له کجار ب مبارانی کیمیا ی ب چ کی خردل کرا ل لاین شش فر که ی ج نگی د ول تی عیراق وو، نیشا ن کانی سوتان وو و بلق دروست بون و کو بون و ه ناس ت نگیو خنکان د رکوت ل سار بریندار کان، ی که کیان ب هی گاریگری ل سار سی کانی گیانی ب خشی، ئوانی تر ه موویان پستیان سوتا و ش ه گرا پاش ماو ی که تو کل سوتاو مردو که لبرا و که وتو سار پستی ئاسایی) ئم م ب چاوی خ م دیو).

ل گوندی شاناخس ل 23/3/1988 و ئژانی پ شوو گازی خردل بکار هاتو.

ئیسرائیل خاو نی ه گیراو کی زری چ کی بای ل جی و کیمیا یی، ل کاتیکدا خاو نی چ کی ناوکی، ئویش ب ب رامب وستانی دژ کانی (ئیران، عیراق، سوری)، چونک بکار ه نانی چ کی ناوکی ب ناهاوسنگ دزان ت و بی ی پوست دکات ب چ کی کیمیا یو بایل جی و لام بدات وو.

ل ج نگی و خانی ژمی ب عس سا ی 2003 ل لاین ئمریکا و چ کی (بمبی نیوترن) بکار هات ب گرتن و ی فر که خان ی ب غذا، ئو

بەمبەلەنە كاتە داتەقەندەو بەهەي تيشكى گەرمەو هەرجى جەستەي زىندەي مەركەزى داتەسوتەنى و داتەتوۋەندەو، وە زىيان بە بىناو تەلارەكان ناگەيەنەت.

زىياتر لە 30 جەر چەكى كىمىيەي دژى دارفەرەيەكان لەشاخى مەلەلەيەن داتەوۋەتە سوداەندەو بەكار ھاتەو لەسەي 2016 دا.

مەژوۋى پەيماننامەكان بە قەدەغەكەرنى چەكى كىمىيەي:

لەسەي 1874 پەيماننامەي بىرەكەل مەر كرا كە بەكار ھەنەنە ژەھر لەگە چەكەدا قەدەغەيە دواتر لەلاھەي سەي 1899 وە ياسەي نىودەوۋەتە بەكار ھەنەنە ژەھر و گازى كىمىيەي لە شەكەلەكاندا قەدەغە كەردەو

بەپەي بەتەنى دەرەيەي واشتەنە كە لە 6/2/1922 بەسترا لە نەوان ھەر پەنج دەولەتە زلەھەزەكە بە قەدەغەكەرنى چەكى كىمىيەي ، بەلام بەھەي پا بەند نەبەنى فەرنساو ئەم بەتەندە سەرى نەگەت.

پەرەتەكەي جەنەف كە پەيماننامەيەكى جىھەنە بە قەدەغەكەرنى چەكى كىمىيەي و بايەلەجە مەر كرا لە 17/7/1925 دا ، وەلە 8/2/1928 دا چەتە بوارى جە بەجەكەرنەو و 133 ولات واژەيان كەردەو، كە نا بەت چەكى كىمىيەي و بايەلەجە لە كات جەنگاد بەكار بەت، ئەم پەرەتەكەلەلە باس لە دروست كەرنەو ھەگەرنەي ناكەت بەيە دواتر چەندەن پەيماننامەي تر ھاتەنە ئارەو بە جارەسەرى تەواۋى ئەم گەفتەنە.

پەيماننامەي سەي 1972 بە قەدەغەكەرنى چەكى ژەھراۋى toxins و چەكى بايەلەجە

پەيماننامەي چەكى كىمىيەي سەي 1993 نەۋەرتەن پەيماننامەيە، و پەشتىۋانى بەھەزى ياسەي نىودەوۋەتە ھەيە ، سەي 1997 چەتە بوارى جەبەجە كەرنەو، بەمانەي قەدەغەكەرنى بەرھەم ھەنەنە نەۋەگەرى و ھەگەرنە و بەكار ھەنەنە چەكى كىمىيەي، ئەم پەيماننامە لەلەيەن يەكخراۋى قەدەغەكەرنى چەكى كىمىيەيە و سەرپەرەشتە دەكەت (OPCW) بارەگاكەي لە لاھەيە و 192 دەولەت ئەندامەن لەم يەكخراۋەدا، ئەو ولاتەنەي كە ئەندامەن لەم يەكخراۋەدا پەۋىستە مەل كەچى پەشكەنەكانى ئەم يەكخراۋە بن، چالاكى ئەم يەكخراۋە بەردەوامە لە سەر ئاستە جىھان، كارەكانى بە ھەماھەنگە نەتەو يەكگەرتەكان دەبات بەتەو، خەيشى يەكخراۋەيە جىھەنە سەرەبەخەيە.

بەپەي راپەرەتەكەي كەنەيە جەزىرە كە سەردانى يەكەك لە گەنجەنەكانى ھەگەرنە پاراستەنە چەكى كىمىيە دەكەت لەئەمرىكا ئامازە بە بونى

سیستەمەک دیکات کە لکاتی هەر تەقینەوێکی ناخوزراو لێشوەنددا سیستەمێکی هەمژنی ئێو چێکێ کیمیا ئامادێ و ناھێلێ هێج ژێهێک بلاو بکات لێو شوێنددا، هەرێوھا بەردێوامیش ئێزموون دیکان لێسەر ئاژێ لێ نزیک ئێو گێنجینێ، هاوکات لێ سەر ئێو هێنگانێ کێدانراون بێ ئێو مەبەستێ، فرینی فرێکێش قەدغێ لێ ئاسمانی ئێو شوێنددا.

راپێرتێکێ ئاماژێ دیکات کێ سوپای ئێمریکی لێ ئاستێکی زێر بێرزدا بێ خێپارستن لێ چێکی کیمیا و با بێلجی، بێچێشیک لێهێمو کاتێکدا سێربازان جلو بێرگو دێمامکی خێپاراستنیان پێی، و دێمامکێکان گێرانکاری زێریان بێسێردا هاتوێ لێروی توانای پالوتن و سوکی کێشیان.

دکتێر ناجح گوێپی 29/4/2017

بێ بێنێ سا بێادی قوربانیا نێ چێکی کیمیا و تێپێ بونی سێدو دوو سا بێسەر یێکم جار بێکارهێنانی چێکی کیمیا لێ جێنگی یێکێمی جیهانیدا

سێرجاوێکان:

1.

<http://www.aljazeera.net/programs/infocus/2005/1/10/%D8%A7%D9%84%D8%A3%D8%B3%D9%84%D8%AD%D8%A9-%D8%A7%D9%84%D9%83%D9%8A%D9%85%D9%8A%D8%A7%D8%A6%D9%8A%D8%A9-%D9%88%D8%A7%D9%84%D8%AC%D8%B1%D8%AB%D9%88%D9%85%D9%8A%D8%A9>

2. کتێبی پانێرامای بێکارهێنانی چێکی کیمیا لێ کوردستان 2017

نوسینی د. ناجح گوێپی

3. <http://kurdocide.org/Detail.aspx?id=14779&LinkID=1>

4. <http://kurdocide.org/detail.aspx?id=14775&linkID=1>

5.

http://orient-news.net/ar/news_show/4950/0/%D8%A7%D9%84%D8%A3%D8%B3%D9%84%D8%AD%D8%A9-%D8%A7%D9%84%D9%83%D9%8A%D9%85%D8%A7%D9%88%D9%8A%D8%A9-%D9%88%D8%B7%D8%B1%D9%82-%D8%A7%D9%84%D9%88%D9%82%D8%A7%D9%8A%D8%A9-%D9%85%D9%86%D9%87%D8%A7

6.

<http://midan.aljazeera.net/reality/politics/2017/4/23/%D8%A7%D9%84%D8%B3%D9%84%D8%A7%D8%AD-%D9%85%D9%86%D9%87%D8%A7>

6.

<http://midan.aljazeera.net/reality/politics/2017/4/23/%D8%A7%D9%84%D8%B3%D9%84%D8%A7%D8%AD-%D9%85%D9%86%D9%87%D8%A7>

7. <http://www.news24.com/World/News/chemical-weapons-allegedly-used-45-times-in-syria-opcw-chief-20170428>
8. <https://www.un.org/disarmament/wmd/chemical/>
9. <http://nationalinterest.org/feature/the-five-most-deadly-chemical-weapons-war-10897>
10. <https://en.wikipedia.org/wiki/Ypres> مژووی شاری "ئیبرس"
11. <https://www.opcw.org/about-chemical-weapons/history-of-cw-use/>
- 12.

ٲٲژٲك دواى كيميا بارانى شارى هٲٲٲبجٲ واٲٲ لٲ 17/3/1988 دا و
بيستونٲ ساٲ ٲٲش ئيستا ، ژٲمى دٲندى بٲعسى عىراق شارٲ دٲ نٲدشٲى
هٲورامانى لٲ ٲٲژهٲلاتى كوردستان بٲردومان كرد بٲ چٲكى كيميائى
جٲرى خٲردٲل، ٲاش هٲفتٲ يٲك و لٲ 24/3/1988 بٲ جارى دوٲم و لٲ
2/4/1988 دا بٲجارى سٲهٲم ئٲم شارٲ خٲشٲويستٲى بٲردومان
كردوٲ، لٲئٲ نجامدا (104) كٲسى مٲدٲنى لٲ منالو ژنو ٲير بونٲ
قوربانى و شٲهيد بوون، وٲ زياتر لٲ (700) بريندار كٲوتن، تائىستاش
بريندارانى ئٲم تاوانٲ بٲهٲى كارىگٲرى برينٲكانيانٲوٲ بٲيناو
بٲين و ساٲانٲ گيان دٲسيٲرن.

شاندکی نتو یگرتوکان ل دواۍ کیمیا بارانکردنی شارک
سردانی نددشی کرد بللکدندو ،للئنجامدا بپیان سلمنرا ک
چکی کیمیایی وشاری داو ل جری خردل(mustard chemical)

(weapon) .

هەر لـدوای کیمیا بارانی هـلـلـبـجـ ، ژـمـ بـ فرـکـکـانی بـدوای ئـو
خـکـکـانـوـ بوو کـ لـ کیمیا بارانـکـدا دـرباز بوو بوون، یـگـا کـانی
دـرچون لـشار هـتا دـگاتـ دیوی ئـران بـردومانی دـکردن، واتـ لـ
17/3/1988 و جـندـژک بـدواوـ بـردومانی زـرک لـ گـا
سنوریـکـانی بـرـو ئـیران بـردـوام بوو، لـوانـ گـای دزـی -
دـریـند دزـی-دـرناخی-زـکـریا- بـیـکـکـ) ، لـبـردـم گونـدی دـرناخی
پیـاوکی خـکـکی گوـپی هـورامان بـو بـمبارانـ شیمیایـ شـهـد
بوو، دـیانی تریش بریندار بوون.

ژـمـ دـیان گونـدی سـرسنورـکـانی بـردومان کردو، لـ شارستانی پاوـ
بـگر هـتا مـریوان و دـگاتـ سـردـشت ، بـلام بـداخـو هـکارـکـی
نازانـ بـ چـ ناوـکانیان تـمار نـکراون.

من دوـنی بـهـی بلاو کردنـو و تـارک لـ ساـیادی کیمیا بارانی
هـلـبـجـدا، هاوـیـکم (سابیر چـوساو) وتی من شاهید بووم جـند
ژـک دواي کیمیا بارانی هـلـبـجـ گونـدی (نژمار) کیمیا باران کرا، و
نزیـکی (50) شـهـدو زیاتر لـ 150 برینداری هـبوو، دواتر هـوـمدا
لـ ئینترنـت بـگـم و بـدواداچون بـکم ، بـفارسی هیچم دـس
نـکـوت، پاشان وتاریکم دیت لـ ماـپـری کوردستان نـت کـ باسی لـ
کیمیا بارانی گوندـکـانی (نژمار و بالک) ی دـکرد ، کـ دووگونـدن سـر
بـ شارستانی مـریوان، دـلـ لـلـ ژـی 16/3/1988 ئـم دووگونـد
بـردومان کران، سـرچاوـکـ ئاماژـ دـکات بـ ژمارـی قوربانیان کـ
300-400 شـهـد، گونـدی چـ بـهـانایـو چوگن ، شـهـدـکان لـ
قـبرسانی چـ ئـسـپـردـ کراون، هـروـها گلـی کردو لـ کـماری
ئیسلامی و حزبـ کوردیـکـانی ئـهـتـات کـ باسی ئـم تاوانـیان
نـکردو، دواتر گـرانـکـم بـردـوام بوو، دـرکـوت لـوـژانـدا واتـ
دواي کیمیا بارانی هـلـبـجـ بـ چـند ژـک و مـزند دـکر لـ
22/3/1988 دابوـ واتـ چوار تا پینج ژـ دواتر (بـگوـری
سـرچاوـکان) گوندـکـانی (نژمار، بالک ، دـگاشخان، نـ) کیمیا باران
کراون.

پـش کیمیا بارنی هـلـبـجـ ژیم گونـدی قـلاجی و قـلاگای لـسـر جادی
مـریوان سـوـاو بـردومان کرد، و (3) کـس شـهـدو زیاتر لـ (30)
برینداریان هـبوو، خـکـکی گوندـکـ زانیاری و ئاگایان لـم جـرـ چـکـ
نـبووـو ، بـیـ بـ هـی تـماشـاکردنی شـوینی بـمبـکـو
برینداربوون، لـکاتیکدا بـمبـکـ لـناوـ مـزرایـکی بـردـم ئاوایی
کـوتبوو.

ژـمـ بـردومانی ئـم شوـنـانی بـ گازی خـردـل دـکرد ، تاکو
کاریگـری درـژ خایـنی هـبـت و بـمـندـو لـ سـرژینگـی ناوچـکـو

پانه‌رامای به‌کاره‌نانه‌ی چه‌کی کیمیایی له‌ کوردستان ... ئاماده‌کردنی : دکتەر ناجح گو‌پی

پاش هه‌گیرسانی شه‌ی ئه‌راق - ئه‌ران 22/9/1980 که‌ ماوه‌ی هه‌شت سا‌ به‌رده‌وامی بوو له‌ 8/8/1988 که‌تایی هات، به‌هه‌ی لایه‌نگری زه‌ربه‌ی وه‌اتانی زله‌زه‌ له‌ عه‌راق دژ به‌ئه‌ران، ئه‌ویش به‌ مه‌به‌ستی به‌ربه‌ست دانان له‌گه‌شه‌س‌ندنی ده‌وه‌تی ئیسلامی و هه‌ناردنه‌کردنی فه‌کری ئیسلامی به‌ ده‌روه‌ی سنوره‌که‌ی، له‌م وه‌وانگه‌یه‌وه‌ زله‌زه‌کان به‌هه‌موو شه‌وه‌یه‌که‌ پشتیوانی ته‌واویان به‌ عه‌راق جاده‌ بوو، هاوکات زه‌ربه‌ی وه‌اتانی عه‌ربه‌یش پشتیوانی عه‌راق بون به‌جگه‌ له‌ (سوریا و لیبیا) که‌ هاوکاری ئه‌ران بوون، به‌هه‌ی به‌رگه‌گرته‌ی وه‌اته‌ی ئه‌ران دژ به‌هه‌موویان، به‌یریان له‌ به‌کار هه‌نانه‌ی چه‌کی که‌کوژ کردوه‌و ئه‌ویش چه‌کی کیمیایی بوو، سه‌رباری ئه‌وه‌ عه‌راق له‌ یزی ئه‌وه‌ 120 وه‌اته‌ بوو واژه‌ی په‌یمان نامه‌ی جنه‌قه‌ی سا‌ی 1925 کردبوو که‌ باس له‌قه‌ده‌غه‌کردنی به‌کاره‌نانه‌ی چه‌کی کیمیایی ده‌کات، پاش ئه‌وه‌ی عه‌راق چه‌کی کیمیایی و ماده‌کانی به‌ره‌مه‌م هه‌نانه‌ی ده‌س که‌وت، گه‌ه‌پی سه‌وزی به‌ هه‌که‌را به‌ به‌کاره‌نانه‌ی که‌، به‌په‌ی یاسا نه‌وه‌ دوله‌ته‌کان نا به‌ته‌ چه‌کی که‌کوژ به‌کار به‌ته‌ له‌جگه‌نگدا، له‌به‌رکه‌کانی جگه‌نگی نیوان سه‌ربازانی عه‌راق و ئه‌ران به‌چه‌ی به‌کاریان هه‌نا، ته‌نانه‌ته‌ سه‌ربازی عه‌راقیش به‌رده‌که‌وته‌ن، له‌ره‌دا نامه‌نه‌وه‌ باس له‌ به‌کار هه‌نانه‌ی چه‌کی کیمیایی به‌که‌ین دژ به‌ سوپای ئه‌ران به‌که‌وه‌ دینه‌ سه‌ر ته‌وه‌رکه‌ی خه‌مان ئه‌ویش به‌کار هه‌نانه‌ی چه‌کی کیمیایی ده‌ژی گه‌لی کورد.....

گرنگی ئم کتـبـه لـو دایـه زانیاری وردو پـوخت لـسـه ر
کیمیا بارانکردنی کوردستانی تیدایه، دکره وک سه چاو یکه ل ناو
خوـندگا کان، زانکه کان، ناـندـه کانی شهـبـیری... هتـد، لـه کوردستان سودی
له بینن، هـرهـوهـها لـه ناو مـهـمهـنتـه کاندایه دابـهـرت و هـهـر کاتـه

میان‌های بیانی هات س‌ردانی ه‌ل‌ب‌ج‌ یان باليسان، س‌وس‌نان
، چ‌م‌چ‌ما، گ‌رمیان...هتد، د‌خر‌ت‌ ب‌رد‌ستیان و تا زیاتر ئاگادری
ئ‌و تاوان‌ بن ک‌ د‌ره‌ق ب‌ کورد کراو‌.

ئ‌م نامیلک‌ یان بروشور‌کان د‌کر‌ ببر‌ت‌ د‌ر‌و‌ی کوردستان ل‌گ‌
ئ‌و شاند‌ کوردیان‌ ک‌ ب‌شداری ک‌نفرانس‌ نیود‌و‌ تی‌کان د‌ک‌ن
ل‌س‌ر جین‌ساید یان کیمیا‌باران، ئ‌مان‌ و‌ک‌ ب‌گ‌گ‌یک و
س‌رچاو‌یک داب‌ش د‌کر‌ت ب‌س‌ر ئاماد‌ بواندا ، و‌ک‌ ک‌نگری
سا‌ان‌ی یک‌خراوی ق‌د‌غ‌کردنی چ‌کی کیمیا‌ی ، یان دادگای با‌ای
تاوانکاری نیود‌و‌ تی ل‌ لاهای و ج‌ندین ک‌و ک‌نفرانسی تری ن‌و
د‌و‌ تی ک‌ل‌س‌رانس‌ری جیهان دا د‌ب‌ستر‌.

ئ‌م پر‌ژ‌ ب‌دا‌خ‌و‌ ئ‌مس‌ا‌ ت‌نها نامیلک‌ک‌ی ل‌چاپ دراو‌، ه‌ند‌
ب‌ره‌می تری ماو‌ ل‌ چاپ بدر‌، ک‌ ئ‌وانیش ل‌ج‌گ‌ای خ‌یان گرنگیان
ه‌ی‌ و‌ک‌ (بروشور ب‌ چوار زمان دیزاین کراو‌و ئاماد‌ی‌، ل‌گ‌
و‌ن‌ی س‌ر بل‌ک‌ و فلیکس و ئ‌ژ‌ژ‌م‌ر) ک‌ ه‌مان زانیاری‌ ب‌
کورتکراو‌یی و ب‌ ژمار‌.

ب‌هیوام ل‌سا‌انی داهاتودا ب‌ زمان‌ زیندو‌کانی جیهان (
فر‌نسی، ئ‌مانی ، روسی، ئیسپانی، چینی) ت‌رج‌م‌ ب‌کر‌ت ، و ه‌و‌ی
زیاتر بدر‌ تا ب‌ زمان‌کانی تری جیهان و ل‌ه‌موو ولاتان دا پ‌خش و
ب‌او ب‌کر‌ت‌و‌، تا‌کو ه‌موویان تاوان‌کانی جین‌ساید و ب‌کاره‌نانی
چ‌کی کیمیا‌ی ق‌د‌غ‌کراو د‌ر ب‌ گ‌لی کورد ب‌ وردی و پوختی ببینن.
گ‌یاندنی ئ‌م زانیاریان‌ ب‌شو‌نی پ‌وست ، د‌ب‌ت‌ هاوکار و
پشتیوانی‌کی م‌زن ب‌ گ‌لی م‌ین‌تباری کورد.

د. ناجح گو‌پی 1/3/2017

n.gulpy@gmail.com

ئ‌ژی جیهانی زمانی دایک ...
د. ناجح گو‌پی

ئ‌ ج‌هانی زوانی ئ‌ژایی (International Mother Language Day)

ٲٲژى جىهانى زمانى ډايک : اليوم العالمى للغه الام (روز جهانى زبان مادري)

زوان پاڼوون ج ٲاڼ ګرنگ ګا ٲڼى ئشناساى تاکى
، فيسٲڼګاى، ميلٲٲى، نٲٲوٲى، ب ٲشناساى زوانى تاوم نٲٲوٲ ګا ج
ٲڼى جياک ګرم .

زوان نام ازوون ٲڼى :

1. ئاشت ٲوايى و ٲوٲوٲ ژيوای.
2. نوونګ و ووکٲوٲى و ګڼش ګردٲى و دروس ګردٲى
شارستانى تين.
3. ئن ٲاواى ئو ووداو ګا ج هانى و بٲست ٲشاو ب ناوچ ګا
ٲريو.
4. ګڼنڼاڼ وٲردٲى (مٲژوو) و ئيساى و ئست ٲڼى لوای و
ويرک ګردٲى ٲڼى دما ٲڼى.
5. ٲڼيوٲندى و هامش و ٲکٲلاوى ګردٲى هٲنٲرينى، ئينڼيچ ب بايس
و جم و فاراى و ووکٲوٲى، کٲوات ډر زوانى يانى بيى بوار
فراوانٲر ٲڼى زوان ګا تا ب ئازادى کارو چالاکى وو شا ګرا.
ٲنسک و زوانى ئډاڼى:

چى بار يونسک (کنگر و گشتى نٲٲو ٲڼگرت ګا ٲڼى ٲروٲردٲى و
زانستى وو شنوږى) داوا کړ ئو ګردو د ووٲٲا ج هانى و
ئرم ٲرياکا نٲٲو ٲڼگرت ګا، ٲکوزياکا فيسٲڼګاى مٲدنى و دزګا
زانستى ګا و ځير واز ګا و گرد لاي نٲ ٲوٲند دارى ک چالاکى و
هوٲوٲٲلا زياد کړا ٲڼى ب هادار ګردٲى و ٲاٲشتى و زامن
ګردٲى ٲارزنای زوان ګا، بٲتايبت ئا زوان ګا هٲٲش ډوتياشا
ئينا سر.

ګر سا يونسک ئاهنگى تايبت ساز مژ ٲى بٲن. ئيسا ٲچ 2017
بار ګا و يونسک ئاهنگى تايبت ٲڼ ٲر راو.

سا و 19/2/2009 يونسک ئٲٲسش وو ګردٲن د ٲر بار و زوان ګا
هٲک ئين ج حا و ډٲٲاين ماچ: زياتر ج شش هزار زوان
هٲن و ئيسا ځريکا نيم شا دل نٲ بشا هٲتا کٲتايى ئى قٲٲنى، ٲى
ج ٲڼلنشا کړ 2500 زوان ئين ورو دمو ډٲٲاين، ب چن
ئاستو دياريشا کړ:

يو م : زوان فشٲٲٲٲى ژمار شا 607 زوانينى

دوو م: زوان ګا هٲک ئين چرو ٲرسن ژمار شا 632

ٲر م : زوان ګا ٲرسى ډرٲرشا ئينا سر ژمار شا 502

چوار م : زوان ګا هٲک ګيانمدا، ګيان کٲنشت کړا ژمار شا 573

زوان مـردـکی: ژمارـشا زیاتـر جـ 200 زوانا فـتیـنی جـ سالـو 1950 یوـ

چی ئـتـتـسو زوانانـ (هـورامی و زازاکی) باس کریان هـکـ خـتـرو فـتـاشا ئینا سـرـ،

هـریاسـ بـ پاو راپـرتـکا یونسکـی هـکـ جـ ئـتـس و زوانـ نـزیک ئـو فـتاکاوـ هـرگریان ، بـفارسی قـلـم و هـورامانی و لا کـردـنـ ، ماچـ ئیرانـ 24 زوانی ئینـ حاـ و فـتـایندـ، تائیسـ دووـ زوانیشـ بـ تـمامی مـردینی و کـس قسیشـ پندـ مـکـرـ، یـرـ زوانیشـ تـنیا پیرـکـ قسیشـ پـنـکـرا، گـنجو زارـلـ مـزاناش ، ژمارـ و ئا کـسا هـکـ قسـشا پـنـکـرا (60-200) کـسـندـ، ئی پـنج زوانـ ئینی سـرنیشـت و وـرپر و ئیرانیوـ ، هـریاسـ دلـاسـو ئیرانینـ دووـ زوانی تـر بـتـمامی ئینـ خـتـرو فـتـایندـ چون تـنیا پیرـکـ قسیشـ پـنـکـرا و زانـلـکـیشـا فیرـ نـبینی، جـدرـثـو راپـرتـکـینـ ماچـ 14 زوانی تـر ئینـ مـترسی دلـندـ شیـنـ، یـ جانیشـا هـورامینـ، هـکـ ماچـ 23000 هـزار کـسـ قسیشـ پـنـکـرا و زانـلـکـیشـا یانـنـ پیسـ زوانی ئـدایـی فیریشـ نمـبا (من گومانم هـن چی راپـرتـیـ بـتـبـت سـرو هـورامانـکـیما دـگولپی) ، هـریاسـ باسو زوانی دـیـ زـردـشتی و پشا کردی هـکـ یاگیشـا لای واری ئیرانیوـ دیاری کریان، یـرـ زوانـ تـریچـ ماچـ زیانی فرـشا ئـ کـوتـنـ" ترکی خـراسانـیـ ، جـ دمایـی راپـرتـکـینـ بـفارسی نویسیان (همـ زبان ها بـ یک اندازـ حق زندگی دارند) یانی گرد زوانـکـ پـسـو یـی مافو ژیانیشـا هـن.....!!!!!!

(All languages are equally entitled to life) يحق لجميع اللغات على قدم المساواه فى الحياه...

ئی دروشمـ هن و یـنـیسکـینـ، وـلی زوانـ دلـمـند و سـردـسـکی گـشـا نیا چی قسـوـ.

ئی فـتـایـ کارـساتـ ئانزانین کـ قـرـبوو نمـکـریـوـ ، ۳۰سالـ دماين فرـتـرو زوانـکا فـتـینـ بـنونگـی جیاوز پـسـ:

یوـم / وـختـندـ زوانـکـت سـر بـ کـمـمـ گولانـی بی و چـنی چنـها زوانا تـری تـکـاو بی ، ئیتر ئانـ بـ بايسو قسـ کـردـی بـ زوانـکا تـری کـ جـ زوانـکـو تـ فرـ تـرـندـ (کـمینـ و فرـینـ) ، نمونـ ژن و ژن وازی و تـکـاوـی کـمـمـایـتی.

دووـم / وـختـندـ تـکـاوـی چنی زوانـ تـری کـری هـکـ ئا زوانـ خاوـن پایـی شـنویـو فـرهـنگـی و ئابوری بـرـزتـری بـ، ئیتر گـورـکـ وـرو ئانـی پـلـو پایـی ئابوری و کـمـلایـتـیشـا جـدـسـنـدا ، فشار وزا سـرو زانـلـکـاشـا کـ پا زوانـ دـمـندـیـ وانا و زوانی ئـژایـی وـشا وزا لاوـ.

پهرم / سياست و دښووندي تښتو سږدس و داگيرکږر کا پاسش واستن ک گر وخت زوانو وښا سږنا ملو ک م نښتو و بن دس کار ، ج او بږدي کارو باري دښووندي نښ پږوږد و فږکږدږينډ ، نيتري جږ زواني نښايي کا بږو .

کوزياو ږنيسکي ج نښنيشت و 17/11/1999 ږينډ بږيارو ج هاني زوان و نښاييش دا ، و ج سا و ۲۰۰۸ ږينډ ب فږرمي نښتو ږگرته کا پښتيواني نښ بږيارش کږد و ناميش نيا سال و زوان کا ، ب م بښتو پښتگيري کږدي فږ زواني و فږ کږلتوري ، چون زوان ک پايگ و گرنگشا هږ ج بږنام کا ږنيسکږينډ ، فږزواني ياني هښياري زياتر سږرو زوان ج راوجږرکا ، نښ و ږيريني ياواينډ و فا و جم و کږلتور جياوز کا .

پکي ږنيسک خاستږرين ا چارښ نيار پي پښتگيري و گښ داي ب زوان کا ، نديچ ديار کږدي ج هاني زواني نښايي ب ، هښ تا گردو زوان کا چي نښ بتاوا ز ماونډ و يادگيري و چالاکي هښ م جږ پي زوان کښا ساز بڙا .

ښ زواني نښدایي چني پښتږابي؟

پي نښاي نښ قوربانږ کا خښک و بږنگلاديشي پي زوان کښا هښک ښ ۲۱/۲/۱۹۵۲ داشا ، قږرار دريا ک گرد سا ښ ۲۱/۲ کږي ب و ج هاني سا يادو زواني نښايي ج سږرتاسږرو ج هانينډ

دماو نازادي و سږربږو بږي هيندستاني چيردږسو ښنگليزږينډ (15/8/1947) ، هامکات و وښتږ 14/8/1947 پاکستانيچ سږربږو و نازادي وښ جا دا ، پاکستان دوو زوانښ چږنډ بږني پي قس کږدي (زواني نښدو و زواني بږنگالي) بلام زواني نښدو زواني رښمي دښوت و پاکستاني بږ ، بښ و وږرکږوت و پاکستاني بږ زواني بږنگالي قس کږږينډ (نيس و بږنگلاديشي) .

وانږر کږليزو پښيکي زانک و دږکاي پايتهختو بږنگالي ښ ۲۱/۲/۱۹۵۲ دښشا کږد مانگرتي و وښنيشاندای ناښايي دږو نانږي ک بږزواني نښدایي وښا نم وانا ، نيتري پږليس ته قښ کږد نښ وانږرکا بازښ کوشت ، نينډ بي بايسو نانږي دږول تو پاکستاني ددان بني زواني بږنگالير پښو زواني دوو مي ج پاکستانډ ، دماو نازدي و جيا بږي بږنگلاديش ج سا و 1971 ي ، داواش کږدي نښتو ږگرته کا ک نښي بنيږر بږني زواني نښدایي .

دماو نازادي مښمينت و پي ياد وږي شښيد کا زواني نريانږر وږدږم و کږليزو پښيکي دږکا ږينډ بږنام (مښمښنت و مښنار) ي ، نږر سږرنج دږيمي نښتو و بږنگالي ونيشا بږخشا تا بږزواني نښدایي وانا .

۱۶/۵/۲۰۰۷ نـتـو یـگـرتـکـ بـیـارـشا دا هـکـ گرد میلـتـ و نـتـو مـشـ بـ زوان و وـشا بـئـازادی قـسـ کـرا و بوانا و پارـزنـاش، و سا و ۲۰۰۸ یش نیار بـ سا و زوانـکا جـهانی، تا نـتـو کـ سـرزـمینی سود مـند و بـهرـ ورگـرا جـ فرـ زوانی و فرـ کـلتوری و گونجنای چنی یـتـرینی.

هـرپاسـ مـشـ نـتـو یـگـرتـکـ و لایـنـ پـوـند دارـکـ هـرمانو چالاکـ چـ و فرـ ساز بدا پـی زوانی ئـژایی، هـکـ ئـنگدایـ بـ سـرو زوانـکا بـتـایبـت ئا زوانـ هـکـ هـشـ فـتـایشـ هـنـسـر، تاکو بـ بـ پـاـپـشتـ قایم پـیشـ.

هیچ بـگـو و وـردـس نیا هـکـ سـلـمـنـش وانای بـ زوانی ئـژایی جـ ولاتـ فرـ نـتـو وـکانـ بـ بایسوهـرـشا پـی ئـمنی قـومی.

جـ سا و ۲۰۰۰ یو زـماوندـو زوانی ئـژایی جـ فرـ و وـتا تا دنیاينـ سازـ کریـ ر ۲۱/۲ نـد، زوان بـ قوتـتـرین ئامراز پـی پارـزنای کـلتوری و شارساتنیـتی، یاردی دـرا پـی گـشـ و ئـشنویری و کـلتوری هـمـ جـرو میلـتـ جـاوازـکا سـرزـمینی، وـا بـیـ کـلتوری دلـ نـتـو وـکانـ یانی هـشیاری زیاتـر سـرو گردو زوانـکا، یانی پـدا بـیـ گیان و تـکـاـوی و هامکاری و لـبـوردـی.

نمونـ سـرو فرـ زوانی:

مـنـیـ زوانی و پارـزنـاش جـ فـتـای گـنـ سـرو بـیار و ئـنداما ئا نـتـو وـیـ، خـکـکـیش، ئـگـر وـشا گـرـکـشا بـ نمازا دلـنـ بشـ، ئـگـر گـش نـدا دلـنـ مشـ.

شش زوانـ سـرـکیـ جـ نـتـو یـگـرتـکـانـ قـسـشا پـنـ کریا و بـگـ نامـکـشـا پـنـ منوسـیا (ئینگلیزی، فـرـنسی، وـسـی، ئیسپانی، چینی، عـرـبی) کـ جـ سا و ۱۹۴۶ یو بـیارش سـر دریان، نـتـو وـو کوردی و کوردستان دابـش کریان سـرو چوار پارچا زیاتـریر، هـمیشـ دـوـتـ داگیرکـرـکـ (تورک، عـرـب، فارس) جـ هـو و تـقـلانـ بـیـنـ هـتا زوانی کوردی بـهـرجـری بـ تاوناو و زوانـکـو وـشا سـردـس بـ، سـراوننو کوردسانی دـولـت و تورکی ماو و زیاتـر جـ هـشتا ساـان نماز کـس بـزوانی ئـژایی قـسـ کـر، گـرتـیو زیندانی کـردی بـ بـنسیبو هـرکوردی کـ بـ زوانی ئـدایی وـش واتو واچ کـر، ئینـ بـ یاسـو زانـمانـ ملـ او، وـر کـت و کوردسانی، وـلاتو ئیرانی زوانی فارسی سـردـسا و کـس پـیش نیا بـ زوانی ئـدایی وـش وانـ، جـ وـرپـ (وـرنیشـت) و کوردسانی ئـسلـن چـو و بـیـن بـ نامـ کوردیو، تـنانـت جـ هـویـ و شناس نامـی بـ بـشـ

کریښ، چ جای قســ کږدښو وانای، مښم لای واری کوردسانی(پانښت) ،چښگښ خږیکا هومښدښ پښیدا بښن پښی زښندښ بښوښی زوانی ئښدای (کوردی) .

وښلښ داځم مښش هښښای هښرمو کوردسانی هښکښ ماوښ و ښسوپښنج ساښ زیاتښرا دښسلاتښ وښ راوښبښرش هښن، نښتاوانش بښ ساحبو زوانی ستانداردی کوردی، ناوچښ و سښرانی هښرمان و کار و پښروښردښ بښ شیوښی سښرانی بښرا اوښ، بادینانښچ هښرمان و کارو پښروښردښشا بښ شښوښو کرمانجین، یانی ئاسښ دوښ زوانښ ستانداردی کوردی خږیکا بښرکښوتښن، ئښوښ تښرښ کښنار وزیرښښ.

چښنی ئانښی یاسوا زوانی جښ عښراقی فیدرالښنښ سالښ 2014 بښرشښښښ و کښمښلښ مادی بښ سودښشچښښښ کښ را مدښ بښ گردو نښتښوښ و ئاینزاکا عښراقی هښکښ زوانښکښیشا پارښزنا ،وښلښ سالښو 2015 یاساو زوانښکا جښ هښرمو کوردسنای بښرشښ،زوانی رښسمی (عښرښبی،کوردی،تورکمان،ئاسور،ئښرمښنی) ئی پښنج زوانښنی، ئیناجدما ئانښچ یاسیوښ تښر بښرشښ پښی پاریزنای مافو کښمښ نښتښوښ ئښتنیک و ئاینزا جیاوازښکا، ئادیچی مافښکښشا بښ پاو یاسای چښسښپښ (ئاسوری،کلدانی،مښندائی،سښریانی،تورکمان،یښزیدی ،کاکښیی،شښبښک) .

وښلښ هښښای یاسیوښ نیښښ باس جښزوانی کوردی(گردو زوانښکا یان زارښکا) کښرښ، سښرگښردانیو سښروښښښ شښویای پښ زوانی کوردیوښ دیارا،چښولا بښ بادینی قسښ ونویستښیو کارگښښی کښرا،چښلا بښ سښرانی، وښختښکارښ هښرمو کوردسانی چښښها زوانو زاروښی تښرشچښښښ و گرد فښرامښشښ کښښښ ،پښسښ زوانی هښورامی کښ زوانښ رښسښن و کوردسانښن ،زوانښ قښدیمی و کښن، ماوښ دوورو درښژ نویستښی و پښروښردښ بښ زوانی هښورامی بښن کوردسانښښ.

کتښبو شاعیرښکاما شاهیدا (بابا تاهیر،مښولښوی،وښلی دښوانښ، هتد) و کتښبو زښردښشتی و گاتا کښش بښ زوانی هښورامی نویسانښ هښریاسښ کتښب و ئاین و یارسانی (کښښام -سښرنجام) بښهښورامښن .

داځم مښشښ ئارښ جښ سایښو دښسلاتداری حکومښت و هښرمو کوردسانښښ خږیکا زوانی هښورامیو زوانښکښ تښرښچ فښرامښشښ کریښښښو خږیکا دلښښښ بشا، وښختښکارښښښ حکومښت متاوښ سود ورگښښښ جښ زوانو زاروښکا تښری پښی بونیاد نیا زوانی ستانداردی کوردی.

گرد زوانښ صاحب سیفښتو تایبښتمښندی وښشا،کښ ویښردښ(مښژو) و داب و نښریت و زانیاری لآو ئښندامښکشا وښ هښرگیریان،بښ دلښښښ شیښی

زوانان کا کہم لہ زانیارو دابو نریت دلہند مشہ ، وروٹانہی پھوستا کہ زوانی ٹہڑائی فیرو زان لہ کاما کہرمہ ، مہدرہ سہنہ ہوانا، تا ماوہ و شش ساہا ہام شان چنی وانای زوانی ناوچہیی، جیہانی، فہربہیی زوانی ٹہڑائی یانی وہ ٹہشناسای کہ بیہی؟ شناسنامہ و ٹاکہ سینہ۔

ٹہگہر کورد سہرو ئی ہزمیہ ہردہوام ہہ ٹانہ نہک دووہ زوانہ ستانداردہ کوردی پیداہنہ ”کرمانجی و سہرانی، گہرہ ہہورامیچ پیسہ زوانی ستانداردی مہندہ دلی، چون ئیسا جیاوازیی فرہ دروس بیہن ہہینو ئی دوہ دیالہکتانہ، جہہازوان و دابہش بیہ نفوزہ و دہسہلاتیووہ، ہہہہت نہونگہی ئینہی چن جارہ ہاسام کہردہن کہ دہسہلاتی سیاسی و حوکمران بیہن ہایسش، ہہرگیز خہمو زوانینہ نہہین، نمونہہن سہرو ئی ہاہتہی (تورک نہژادہکی ئیسا ہہ جوار زوانی قسہ کہرا، تورکیای، نازربایجان، تورکمان، ٹہزبہکی)۔

وہلاتو ٹہسیوبیای ویہردہوہ دوورہ زوانی ٹہمحاری(ٹہمہاری) کریا ہہ ہہ زوانی رہسمی وہہاتہی یانی ہہزہر ہہیابہ ملشارہ، وہختہکارہندہ زیاتہر جہ خہفتا زوانہ محہلیہ ہہنہ چا وہلاتہنہ، چوار زوانہشا خہہکی فرہ قسہش پہنہ کہرا، ہہلام ساہہوہ ۱۹۹۴ یوہ دہوہت سایسہتو ہہکار ٹاردہی زوانیش فارا و ہہیارشدا کہ یانزہ زوانہ تہر ہہکہ ناوچہ و ہہرہمہ جیا جیاکانہ ہہنہہ کارشا پہنہ کریہ، ئیسا ہہ 12 زوانی قسہ کریا، پہکہی لیژنہی ٹامادہکاری تایبہتش درہس کہرد پہی جا ہہجا کہردہی ہریارہکہ، ئیتر چاوہختہن یانزہ ہہرہمہ جیاوزہندہ و دلہ دہوہت و ٹہسیوبیایندہ گرد ہہرہمہ ہہ زوانو و ہش ہہرمانو کارو پہروہردہو فہربہیی کہرا، شان ہہشانو زوانی ٹہمہاری، ہہچ گہفتہ نامان اشا، ئینہیچ سہلہمناش کہ فرہ زوانی دہولہتہندہ نمہہ ہہ ہایسو دابہش بیہی ہہہکو ہہ ہایسو یہگرتہی و ہہقوہتہی، و ہہچ تہرسہش سہرو ٹہمنی قہومی ٹا وہہاتہی نیہنہ۔

دماہن ہہوال سہرو زوانی ٹہڑائی ہہکہ کہہنالو ئین ٹار تہ(NRT) وہلا کہردہ ماچہ ٹاخر قسہکہر ہہ زوانی کللامی جہٹہمریکا فہوتش کہرد، کہہ ژہنہوہہہ عہمرش ۱۰۳ سالہ ہہ، ئی ژہنہ جہہاوانیشہ فیرو زوانہکہیشا بیہہ، ئیسہ خہہکی تہریچ ہہن جہ ہہزو کللامی ہہلام زوانہکہیشا نمہزانہا، ہہنہونگہو سیاسہت و ٹہگہزپہرستانہو ٹامریکا یہکا کہہ سہدہو ہہژدہیہمینہ ٹہمریکا ٹہزیاوہ و ٹاوا کریا، ئیتر داگیرکہر اہ نہدہ ہہ خہہک و سہن و ٹہمریکای ہہزوانی ہہرہمی وہشا قسہ کہرا، ہہزہر زوانی ئینگلیزیشا کہرد ہہ زوانی فہرمی وہلاتی، دما جار ساہہ و ۱۹۹۰ ٹہمریکا یاسا و پارہزنای زوانہکا پہسہند کریا و زوانی کللامیچ یہ ہہ چا زوانا کہ ہشتیوانی کریا۔

ئی ہہواہہ پہہما سہلہمنہ کہ قسہکہردہی و نویستہی و وانای

بەزوانی ئىزاىى نونگە و مەنەيە زوانىن و پارىزنەش.
دما قسەم چەنى موبارەكا بايى گەرەمو و جەهانى زوانى ئەدائى،
هيو دارەنا چى وەنە هەورامى زوانەكە بتاومە يادە خاس جە
زوانەكەيما كەرمە و هەرمان و چالاكى جەراوجە ر ساز بەيمى نازمە
زوانەكەما فەتەيە و بە زىندەيى بازمەشە.

١٨/٢/٢٠١٤ د. ناجح گوپى

تازەم كەردەنە 16/2/2017

n.gulpy@gmail.com

سەرچەمەكە/

1.

<http://www.un.org/ar/events/motherlanguageday/background.shtml>

2.

http://www.amazighworld.org/arabic/studies/index_show.php?id=4018

3.

http://www.marefa.org/index.php/%D8%A7%D9%84%D9%84%D8%BA%D8%A9_%D8%A7%D9%84%D8%A3%D9%85%D9%87%D8%B1%D9%8A%D8%A9

4.

<http://www.un.org/arabic/news/story.asp?NewsID=10689#.WKXehDt97IU>

پەرلەمانى ئەوروپا : دەرنگدان بە سەردەنى گەتوگەكانى بەئەندام بەونى توركيا لە يەكەتە ئەوروپا

چاوەران دەكرە ئەمە پەنجشەممە 24/11/2016 ، ئەندامانى پەرلەمانى
ئەوروپا دەرنگ بەن بە هەپەساردەن و سەردەنى گەتوگەكانى بەئەندام
بەونى توركيا لە يەكەتە ئەوروپا ، ئەمەش ئاراستەكەردەنى ئاماژەيەكە
بە توركيا كە هەمەتە دەرگەركەردەنى كۆرەنە و فراوانە دەرەس پە كەردە

لـ پاش هـ وى كودـ تا سـرنـكـوتـوـكـى تـمـووزى ئـمـساـ .
زـربـى لـاينـ بـشدارـكانى پـرلـمانى ئـووپا هـوـكى يـكـگرتويان
وـگـر خستـو بـ سـكردنى دانوستانـكانى نيوان توركيـاو يـكـكتى
ئـوروپا ، وانـ بـشـوـيكـى كاتى گـفتوگـكان سـ دـكـن ، هاوكات ئـگـر
توركيا سزاي لـسـدارـدان بهـنـتـوـ بـواري جـ بـجـ كردن ، كـ چـند
مانگـك لـمـوـ پـش باسى لـوـكـراوـ ، ئـوا پـرلـمانى ئـوروپا
هـموو دـرگـكانى گـفتوگـ و قـسـكردن داددـخات بـووى توركياـدا .
وا بـيارـ ئـمرؤ سـرلـئـوارـ دـنـگـدانـكى سـرـتايى بـكرـت لـو
بارـوـ كا تـزمـرى دوانزـى شـو ، ئـگـر بـزـرينـى دـنگ بـيارـكـ
بدرـ ئـوا كـمـسيـنى ئـوروپا كـ سـرپـرشتى ئـوـ پـرـسـيـ دـكات
، هـدـستـ بـ جـ بـجـ كردنى بـيارـكـ .
توركيا بـفـرمى لـساـى 2005 وـ داواى بون بـئـندامـتى كردوـ
لـيـكـتى ئـوروپا ، بـمـام لـبـر نـبونى سيفـتـكانى ئـندامـتى و
پا بـند نـبونى بـياساكانى تايبـت بـمافى مـرف و يـكتى ئـوروپا
تايستا وـرنـگـيراوـ ، چـاوـروان دـكرـ لـپاشـئـذا داواكارى
ئـندامـتى بـتـواوـتى بـتـبـكرـتـوـ .

سـرچـاوـ: مـاـپـرى ae.24

د. ناجح گوليپى 24/11/2016

پـرلـمانى ئـوروپا داواى لـكـكـنـوـى نـودـولـتى دـكات لـسـر بـكارهـنـانى چـكى كيمياى لـ دارفـر

لـ پـيامـكـدا 6/10/2016 پـرلـمانى ئـوروپا داواى كرد
لـكـؤـينـوـيـكى نـودـولـتى بـكرـت لـزـر چـاوـدـرى كـخـراوى
قـدـغـكردنى چـكى كيمياى دا (OPCW) ، لـسـر دـنگـى بـكارهـنـانى
چـكى كيمياى لـلاينـ سودانـوـ دـر بـ هاوـاتيانى دارفـر لـ شاخى
مـمـ لـ ئـژناوـى سودان .

لە پەيامەکەدا پەرلەمانی ئێـروپا ئۆـژی پەنج شەممە بلاویان کردووە بەکارهێـنانی چەکی کیمیایی دژی خەڵکی مەدەنی پەشەللی پەـوـرو یاسا نەـوـدەـولەتییەکانە و ئۆژمار دەکرە بە تاوانی جەنگ.

هەروەها بیزاری خەیان ئاشکرا کردووە دژ بە کوشتنی خەڵکی بەتاوان بە نایاسایی و فەاندن و بە سەروەشەنکردن و دستدرەژی سیکسی بەرامبەر خەڵکی دارفەر لەسەر بناغەی جیاوازی ئۆتنیکی، بەتایبەت لە دارفەر و باشوری کوردقان و نیلی شین، هاوکات بەهەی وودانی هەندە حالەتی لەناکاو و ئاورەبونی هەزراڤ خەڵکی لە کۆوتەتەو.

لەگەڵ ئۆـوـشدا پەرلەمانی ئێـروپا هانی شاندی نەتەو یەگرتوکان و یەکەتیی ئۆفریکای (یونامید) دا کە لەناوچەکە بە بەردەوامی بمەنەو و تاکو بتوانن راپەرتهکی تەـرو تەسەل لەبارە پەشەلکاریەکانی مافی مرئەف و یاسای نەـوـدەـولەتیی لەلایەن کەسانەک لە سوپای سودان و هەزەکانی ئۆپەزیسەن لە ناوچەی چپای مە.

پەيامی پەرلەمانی ئێـروپا ئیدانە گرتن و بە سەروەشەنگرتنی نە ناھەقی خەڵک و چالاکوانانی کرد ،و هانی دەسەلاتدارانی سودانی دا کە ئۆـز لە دەرەینی رای ئازاد و دروستکردنی ککخراوی مەدەنی بگرت، هەروەها داوایان لە یەکەتیی ئۆفریکا و حکومەتی سودان کردووە کە لەکەمەنەو لەهەموو ئۆپەشەلکاریانە بکەت کە باس کراون .

پەرلەمانی ئێـروپا خەندە توندی لە حکومەتی خەرتوم گرت سەبارەت بە کەت و بەندەک کە خراوەتە سەر ککخراوە مرئەف دەستەکان تاکو کەمەک و یارمەتی مرەفانە نەگاتە خەڵکی لە فەوماو، لەگەڵ ئۆـوـشدا بەزاری خەیان پیشان داوە دەربارە سەرکوت و ئۆشکەنجە دانی خەڵک لەلایەن دەزگای ئاسایش و پەلیسی دەوڵەتەو ، داواشیان کردووە کە پەداچونەو بە یاسای ئۆمنی ولاتدا بکەتەو و چاکسازی لە دەزگای دادوەریدا بکەر کە گونجاو بەت لەگەڵ یاساو پەـوـرە نەـو دەولەتییەکاندا .

لەکەتایی پەيامەکەدا هاتووە ، داوا لەسودان کراوە کە ئۆنجامی ئۆـو لەکەمەنەو بلاو بکەنەو کە لەلایەن سە لیژنەو ئۆنجامدراوە سەبارەت بە قەبارە کوشتن و سەرکوت کردنی خەڵک دژی تەقەشوف لەولاتدا لە ئۆـیـلـوـلی 2013 دا ، لەگەڵ دادوەری بە قوربانیهکان ولابردنی پاریزەندی تایبەت لەسەر تاوانبارن بەپەی یاسا نەـوـدەـولەتییەکان .

س.سودان تریبون

د. ناجح گوپی 7/10/2016